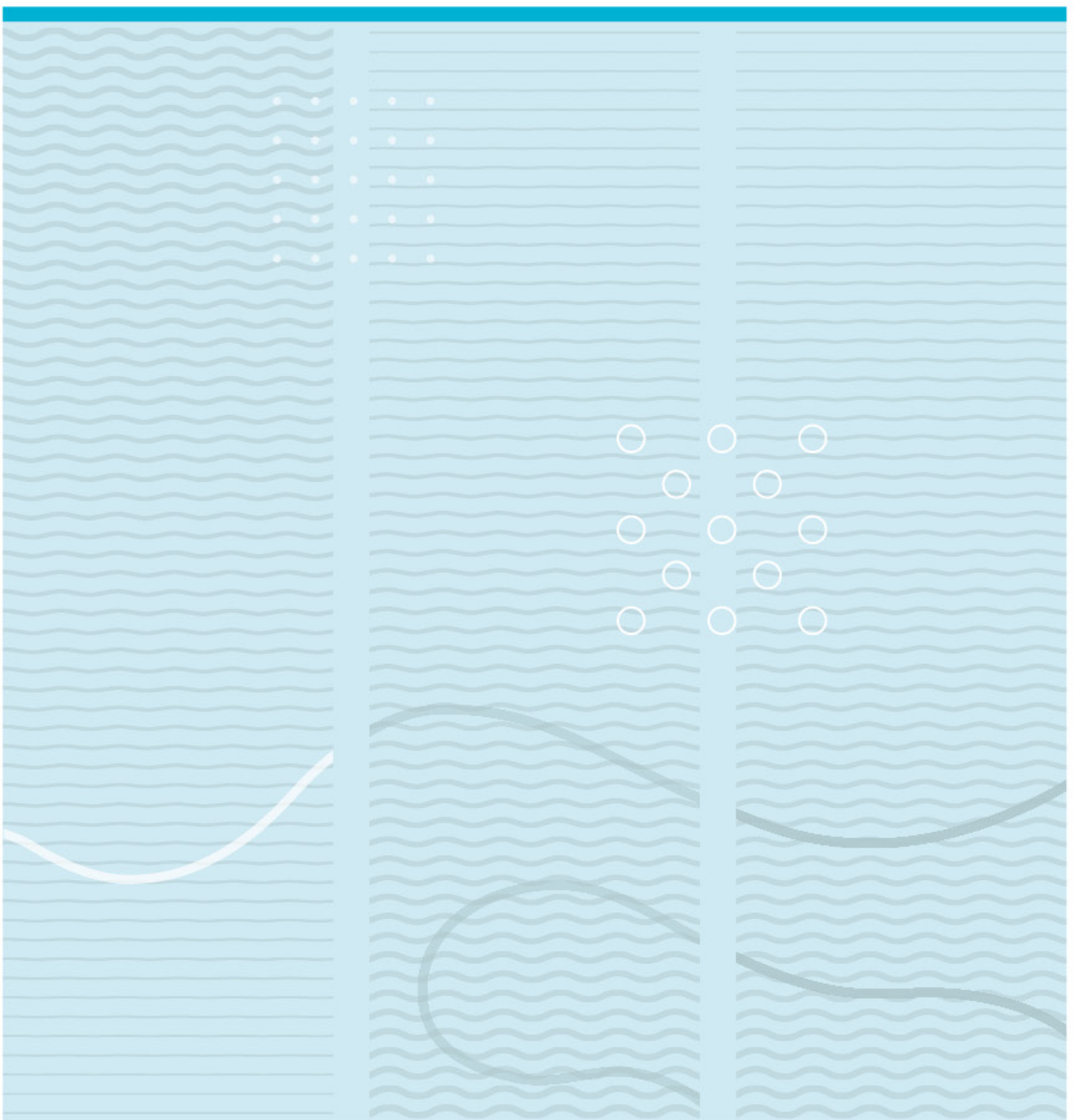

Guro Aasland

Elever av Jehovas vitner i klasserommet

Hvordan mener et utvalg lærere at de kan legge til rette for et inkluderende fellesskap?

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap
Institutt for språk og litteratur
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2022/2023 Guro Aasland

Denne avhandlingen representerer 45 studiepoeng

Sammendrag

I denne oppgaven ser jeg på hvordan lærere kan legge til rette for å skape et inkluderende klasserom for elever med bakgrunn i Jehovas vitner, samt hvilke utfordringer de kan møte på i skolen og i undervisningssammenheng.

Skolen er mangfoldig og det er lærerens oppgave å ta hensyn til dette, samt den enkelte eleven når det kommer til undervisningssammenheng. For å møte elevene på best mulig måte er det nødvendig at lærere har god kunnskap og forståelse når det gjelder elevenes tro og livssyn, deres bakgrunn og hvilke behov den enkelte elev har. Når man skal skape et inkluderende læringsmiljø i skolen er det nødvendig at mangfoldet anerkjennes og ansees som en ressurs, og at hver enkelt elev blir inkludert på et likeverdig plan som andre elever hvor man blir møtt med respekt, aksept og forståelse.

Anerkjennelse er et iboende behov hos alle mennesker, og er en betingelse for utviklingen av personlig identitet. I skolen inngår elever og lærere i et sosialt fellesskap, som gir rom for anerkjennende samhandling. I elevens utvikling av seg selv og identitet, inngår lærere som viktige personer hvor deres handlinger og væremåte vil være av stor betydning. For å kunne anerkjenne elevene må man være trygg i seg selv og i rollen som lærer. Opplevelse av anerkjennelse er svært viktig, ettersom mangel på anerkjennelse kan oppleves som krenkelse og kan virke negativt på en persons identitet.

Gjennom kvalitativt intervju og teori vil lærerens rolle bli belyst, da med fokus på faglige og sosiale utfordringer som elever med bakgrunn i Jehovas vitner kan møte på i skolen. Funn fra intervjuene sier at informantene er opptatt av å inkludere hele elevgruppen, og å legge til rette på best mulig måte. De trekker frem relasjon og dialog som spesielt viktige faktorer, og mener at dette er vesentlig for i møte med elever av Jehovas vitner og deres foreldre. God lærer-elev relasjon, et godt foreldresamarbeid, tillit, trygghet og anerkjennelse er viktig når det gjelder barn med bakgrunn i Jehovas vitners opplevelse av skolen og deres følelse av tilhørighet. Mange utfordringer i skolen kan trolig unngås ved at lærere har nødvendig og tilstrekkelig kunnskap, at elevene opplever et godt læringsmiljø, trygghet og anerkjennelse, og at de møtes med respekt, aksept og forståelse.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	3
Innholdsfortegnelse	4
Forord	7
1 Innledning	8
1.1 Bakgrunn for oppgaven	8
1.2 Problemstilling	9
1.3 Avgrensning	10
1.4 Oppgavens struktur	10
2 Jehovas vitner og Norsk skole	12
2.1 Presentasjon av trossamfunnet Jehovas vitner	12
2.2 Møte med elever av Jehovas vitner i norsk skole	13
2.2.1 Lærerens rolle	14
2.2.2 Fordommer	15
2.2.3 Foreldresamarbeidet	16
2.2.4 Det faglige innholdet i skolen	17
2.2.5 Fritaksretten	18
2.3 Faktorer som kan oppleves utfordrende i skolen	19
2.3.1 Fødselsdager	19
2.3.2 Religiøse høytider	19
2.3.3 Feiringer og andre merkedager	20
2.4 Styringsdokumenter	21
2.5 Oppsummering	23
3 Tidligere forskning	24
3.1 Oppsummering	28
4 Teori	29
4.1 Inkludering	29
4.1.1 Forståelse av inkludering	29
4.1.2 Salamancaerklæringen	30
4.1.3 Inkluderingens treenighet	30
4.1.4 Oppsummering	30
4.2 Anerkjennelse	31

4.2.1	De tre anerkjennende sfærene.....	31
4.2.2	Mangel på anerkjennelse.....	33
4.2.3	Anerkjennelse i skolen	33
4.2.4	Oppsummering	34
5	Metode	36
5.1	Valg av metode.....	36
5.1.1	Intervjuform	38
5.2	Utvalg.....	39
5.3	Forberedelse og gjennomføring	40
5.4	Analyse	42
5.4.1	Transkribering	43
5.5	Validitet og reliabilitet.....	44
5.6	Forskerrollen og etisk vurdering	46
6	Presentasjon av funn og analyse.....	48
6.1	Lærerens rolle	48
6.2	Inkludering.....	50
6.3	Relasjon og dialog.....	51
6.4	«Foreldresamarbeidet er nøkkelen»	52
6.5	Det faglige innholdet i skolen.....	55
6.6	Det sosiale fellesskapet	57
6.7	Oppsummering av funn	58
7	Drøfting.....	59
7.1	Lærerens rolle	59
7.1.1	Tilrettelegging for inkludering.....	59
7.1.2	Fordommer	61
7.2	Foreldresamarbeidet.....	64
7.3	Det faglige innholdet i skolen.....	65
7.4	Den sosiale arena	66
7.5	Fritaksretten	67
8	Konklusjon.....	69
8.1	Begrensninger og videre forskning	71
	Litteraturliste	73

Vedlegg 1: Intervjuguide.....	77
Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema	79
Vedlegg 3: Godkjenning av NSD.....	84

Forord

I løpet av seks semestre med KRLE har interessen for Jehovas vitner økt, da dette er en trosretning jeg har mindre kunnskap om. Mitt ønske med denne masteroppgaven er å øke egen kunnskap om Jehovas vitner, med fokus på hvilke utfordringer barn av Jehovas vitner kan møte i skole- og undervisningssammenheng og hvordan man som lærer legge til rette på best mulig måte.

Gjennom denne oppgaven håper jeg at jeg har fått frem viktige perspektiver og faktorer som angår barn av Jehovas vitner, hvilke utfordringer de kan møte på i skolen og hva jeg som lærer kan gjøre for å legge til rette på best mulig måte. Det er viktig at barn av Jehovas vitner og andre minoritetsgrupper opplever tilhørighet, inkludering og anerkjennelse, samt aksept og respekt i skolen. Der har vi lærere et stort ansvar. Jeg håper også at denne oppgaven kan bidra til refleksjoner og ettertanker om lærerrollen.

Jeg vil spesielt rette en takk til Kristine Toft Rosland som har vært min veileder. Hun har støttet meg under arbeidet med denne oppgaven, og gitt gode råd og tips underveis i prosessen. Hennes engasjement, kunnskap og erfaring har vært til stor inspirasjon for meg i dette arbeidet. Jeg vil takke familie, venner og kollegaer for tålmodigheten for utallige samtaler om masteroppgaven og temaet jeg har valgt. Jeg vil også rette en stor takk til intervjuobjektene som valgte å stille opp til intervju, og for all informasjon som ble delt.

Det har både vært engasjerende, lærerikt og interessant å jobbe med denne oppgaven, og håper det også vil være engasjerende og interessant å lese den. Jeg har definitivt tilegnet meg mer kunnskap om Jehovas vitner.

Porsgrunn, 2023

Guro Aasland

1 Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven

Vi lever i et samfunn som er mer flerkulturelt og sekulært enn tidligere. Disse endringene i samfunnet vil også gjenspeile seg i skolen. I skolen møter vi elever med bakgrunn i ulike religioner fra hele verden, vi kan dermed si at skolen også er blitt mer flerkulturell enn den har vært før. Når skolen endrer seg, vil dette gi nye utfordringer for lærere. Det kan oppstå spenninger og utfordringer i møte med mangfoldet, som lærere må ta hensyn til. Det krever blant annet at lærere og andre ansatte i skolen har tilstrekkelig kunnskap om de ulike religionene, ikke bare de største verdensreligionene, men også ulike minoritetsreligioner.

Mangel på kunnskap om minoritetsreligioner har jeg selv vært vitne til på en skole. I dette tilfellet forsøkte lærer å få en elev med bakgrunn i Jehovas vitner å synge bursdagssang for en medelev, uten å vite at dette er noe som strider mot deres tro. Eleven opplevde dette som vanskelig og ubehagelig. Gjennom en samtale med lærer i etterkant av hendelsen viste det seg at læreren ikke hadde nødvendig kunnskap om trossamfunnet, og takket derfor for informasjon om dette.

I denne oppgaven har jeg valgt å se på elever med bakgrunn i Jehovas vitner, som er en av flere minoritetsreligioner i Norge, hvor elevgruppen er relativt liten. Ifølge Statistisk Sentralbyrå er det omtrent 12 661 Jehovas vitner i Norge (Statistisk Sentralbyrå, 2020). Ettersom barn av Jehovas vitner ikke døpes før de er mellom 17-20 år, er ikke barn medregnet i statistikken. Barn av Jehovas vitner går på offentlige skoler, ettersom trosretningen ikke har egne skoler. Dette kan skape spenninger og utfordringer på flere områder, for både barn, foreldre og lærere. Dette vil jeg se nærmere på senere i oppgaven.

Formålet med oppgaven er å øke min kunnskap om trosretningen Jehovas vitner, hvilke spenninger og utfordringer som kan oppstå i skolesammenheng og hva lærere kan gjøre for at disse elevene skal inkluderes i klassefelleskapet. Med økt kunnskap om temaet, vil det være lettere å ta hensyn og legge til rette for barn av Jehovas vitner når jeg skal

ut i arbeidslivet. Jeg håper at andre lærere kan få nytte av oppgaven i form av økt kunnskap om trossamfunnet Jehovas vitner og hvordan elevene kan inkluderes i fellesskapet, samt hvordan ulike utfordringer kan møtes på best mulig måte.

1.2 Problemstilling

I denne oppgaven skal jeg ta for meg temaet elever med bakgrunn i Jehovas vitner. I hovedsak skal jeg se på hvordan elevene kan inkluderes og anerkjennes på en likeverdig måte som andre elever, hvor de blir møtt med respekt og hvor de får tilrettelegging som tar hensyn til deres tro og verdier. Det vil være relevant å se på ulike utfordringer de kan møte på i skolen, samt hvordan lærerens rolle og samarbeid med hjemmet kan bidra positivt. Barn av Jehovas vitner skal følge krav og forventninger og regler og normer både fra skolen og fra trossamfunnet. Det er viktig at disse elevene innlemmes i skolens sosialiseringarena, hvor ulike verdier formidles, skolen og læreren har et spesielt ansvar for dette.

Fokuset i oppgaven vil ligge på ungdomstrinnet. Først og fremst fordi jeg selv ønsker å jobbe på ungdomsskole etter endt utdanning, men også for å avgrense oppgaven. Tematikken om minoritetsgrupper og inkludering vil alltid være viktig og aktuell, og bør være i fokus fra elevene starter på barneskolen, dermed kan man si at problemstillingen er aktuell på alle trinn.

Problemstillingen jeg har valgt å ta for meg er følgende: «Hvordan mener et utvalg lærere at de kan legge til rette for et inkluderende klasserom for elever av Jehovas vitner?». Problemstillingen skal belyses ved hjelp av to forskningsspørsmål.

Forskningsspørsmålene lyder som følger: «Hvilke utfordringer knyttet til inkludering opplever lærerne i møte med elever av Jehovas vitner?» og «Hvordan mener lærerne at de kan legge til rette for å møte eller unngå utfordringer i skolen på best mulig måte for barn av Jehovas vitner?».

1.3 Avgrensning

Avgrensning og bevisste valg er nødvendig for at teksten skal ha en rød tråd gjennom hele oppgaven og for at oppgaven skal være overkommelig. Avgrensninger handler om å ta bevisste valg sett ut fra pragmatiske hensyn (Tjora, 2017, s. 36-43). Allerede ved valg av tema måtte jeg ta bevisste valg med tanke på avgrensning. Hovedtematikken i oppgaven er Jehovas vitner. Det ville vært både interessant og spennende å sett på tematikken fra et elev- og lærerperspektiv, men på grunn av tid og omfang har jeg måttet avgrense oppgaven til å gjelde et lærerperspektiv. Som nevnt vil fokuset i oppgaven ligge på ungdomstrinnet.

Videre ble det gjort en teoretisk avgrensning. Anerkjennelse er det teoretiske perspektivet som blir vektlagt i oppgaven, samt hermeneutikk som vitenskapsteoretisk ståsted. Dette er nødvendig for å danne grunnleggende forventninger og rammer for hvordan denne masteroppgaven vil bli forstått. Ettersom hensikten var å få erfaringer og opplevelser fra et utvalg lærere, ble intervju som metode tidlig bestemt. Det er også viktig å begrense antall informanter. Siden intervjuene skulle gjennomføres, transkriberes og analyseres, har det vært viktig å begrense antall informanter slik at det vil være overkommelig.

1.4 Oppgavens struktur

Oppgaven er inndelt i 8 kapitler med tilhørende underoverskrifter. Kapitlene skal bidra til struktur i oppgaven, og at den oppleves som oversiktlig.

Innledningsvis har jeg presentert bakgrunn for oppgaven, problemstilling og forskningsspørsmål, og avgrensning. I neste kapittel skal det bli gitt en presentasjon av trossamfunnet Jehovas vitner og ulike styringsdokumenter som er relevante for oppgaven.

I kapittel 3 vil jeg se på tidligere forskning som er relevant for å besvare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. Før jeg tar for meg relevant teori i kapittel 4. Her blir det fokus på begrepene inkludering og anerkjennelse.

Kapittel 5 er oppgavens metodekapittel. Her viser jeg hvordan jeg har gått frem i prosessen og intervju som metode, samt begrunne de metodevalgene jeg har tatt. Jeg intervjuet lærere, da jeg ønsket å ha fokus på lærerperspektivet. Her vil jeg også presentere hvilke etiske vurderinger jeg som forsker har tatt underveis.

Funnene fra intervjuene og en tematisk analyse av dem, vil bli presentert i kapittel 6.

I kapittel 7 blir funnene blir drøftet med vekt på kunnskap og kompetanse, hvor jeg knytter dem opp mot teori, forskning og funnene fra intervjuene.

Avslutningsvis skal det oppsummeres i kapittel 8. Her vil de viktigste funnene og refleksjonene bli oppsummert, og det vil bli presentert en konklusjon. Jeg vil også gi en oppfordring til videre forskning rundt temaet.

Litteraturen som er benyttet vil bli listet opp i et eget kapittel.

Til slutt ligger følgende vedlegg vedlagt:

Vedlegg nr. 1 – Intervjuguide

Vedlegg nr. 2 – Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vedlegg nr. 3 – Godkjenning av Norsk Senter og Forskningsdata (NSD)

2 Jehovas vitner og Norsk skole

Gjennom et langt arbeidsliv vil lærere møte på ulike elever og foreldre. Dersom man skal møte alle disse menneskene på best mulig måte, er det nødvendig at man har tilstrekkelig kunnskap på ulike områder. Først av alt bør man ha bakgrunnskunnskap om ulike religioner, trossamfunn og livssyn. Man må også ha kunnskap om hvordan man på best mulig måte møter dem. For å få til gode relasjoner og foreldresamarbeid, vil det eksempelvis være til god hjelp å ha kunnskap om deres syn på utdanning. Når det gjelder det faglige innholdet i skolen, kan det være lurt å være klar over temaer som kan oppleves som utfordrende for elevens tro.

I dette kapittelet skal jeg først gi en presentasjon av trossamfunnet Jehovas vitner, da jeg anser det som relevant for å besvare oppgavens tematikk. Videre vil jeg knytte trossamfunnet til norsk skole. Her vil jeg se på elementer som jeg mener at lærere bør ha kunnskap om. Avslutningsvis skal jeg ta for meg styringsdokumenter. Til slutt skal jeg oppsummere.

2.1 Presentasjon av trossamfunnet Jehovas vitner

Jehovas vitner er en trosretning, som regner seg som den eldste monoteistiske religionen. Trosretningen oppstod i USA i 1870-80 årene med Charles Taze Russell som grunnlegger, og startet som en bibelstudiebevegelse. Bibelstudiegruppene skulle finne tilbake til Bibelens uforfalskede lære (Ringnes & Sødal, 2009, s. 15). I trossamfunnet lærer medlemmene blant annet at Bibelen er skrevet av Gud (Jehova). Russell blir kun sett på som en åndelig fornyer, og ingen religionsstifter. Ifølge trossamfunnet gjenopprettet han Jehovas organisasjon på jorden i nyere tid (Ringnes & Sødal, 2009, s. 14). De regner seg som de eneste sanne kristne og mener at andre religioner er falske. De skiller mellom *kristenheten* og *kristendommen*. Medlemmer av Jehovas vitner tilhører kristendommen, da de er de eneste sanne kristne, mens andre mennesker som anser seg som kristne, tilhører *kristenheten* (Ringnes & Sødal, 2009, s. 13).

I 1892 startet emigranten Knud Pederson en bibelstudiegruppe i Norge, etter å ha vendt hjem fra USA. 12 år senere ble det opprettet et kontor for trossamfunnet i Kristiania. I årene 1909 og 1911 kom Russell på besøk i Norge, men det var ikke før i 1948 at den store veksten kom (Ringnes & Sødal, 2009, s. 13). Da begynte forkynningen på gatene, samtidig som bladet *Vakttårnet* ble delt ut. *Vakttårnet* er et blad som utgis av Jehovas vitner, startet av Russell (Ringnes & Sødal, 2009, s. 14). I 1988 ble Jehovas vitner registrert som eget trossamfunn og fikk statsstøtte. Ifølge Statistisk sentralbyrå var det 12.661 medlemmer av Jehovas vitner som mottok offentlig stønad i Norge i 2020 (Statistisk sentralbyrå, 2023). Statistikken viser 11.903 i 2012, 12.049 i 2013, 12.130 i 2014, 12.304 i 2015, 12.413 i 2016 og 12.661 i 2020. Trossamfunnet har dermed hatt en svak vekst i Norge i perioden 2012 til 2016.

Trossamfunnets historie har ikke bare vært problemfri. Gjennom historien har de blitt utsatt for både trakassering og forfølgelse i de aller fleste landene hvor de er etablert. Forfølgelsene var mest omfattende i Tyskland før og under andre verdenskrig, da ca. 40% av medlemmene i Tyskland satt i fengsel eller konsentrasjonsleir (Ringnes & Sødal, 2009, s. 21).

2.2 Møte med elever av Jehovas vitner i norsk skole

Når man skal møte elever av Jehovas vitner på best mulig måte, kan det være greit å vite hva slags syn på utdanning trossamfunnet har. Trossamfunnet har et positivt syn på utdanning og mener at utdanning bør hjelpe mennesker til å bli nyttige samfunnsborgere. Hva man betegner som en nyttig samfunnsborger kan være individuelt, men det kan tenkes at en nyttig samfunnsborger har tilegnet seg ulike ferdigheter. Dersom man eksempelvis har tilegnet seg de grunnleggende ferdighetene; lesing, skriving, regning, muntlige ferdigheter og digitale ferdigheter, kan man være til stor nytte i samfunnet. Dette er ferdigheter som det arbeides med i skolen.

Videre mener de at skolen skal bidra til at den enkelte verdsetter deres kulturarv og ikke minst leve et mer tilfredsstillende liv (WT, 2006, s. 5). På bakgrunn av dette blir elever av Jehovas vitner tydelig oppfordret til å arbeide hard på skolen og ta skolearbeidet

alvorlig. Det er også fokus på å følge regler og vise respekt for alle i samfunnet. I tillegg blir verdslig utdanning ansett som nyttig i vitnetjenesten. I skolen er det som nevnt fokus på at elevene skal lære de grunnleggende ferdighetene, og ved hjelp av disse ferdighetene vil det bli lettere for vitnene å undervise om troen deres og «Bibelens sannheter» (Sødal, 2009, s. 86).

Lærere bør også ha kunnskap om at trossamfunnet ikke alltid har hatt et godt forhold til den norske skolen. Dette kommer av flere tilfelles av diskriminering av elever av Jehovas vitner i skolen (Sødal, 2009, s. 87). Til tross for et positivt syn på utdanning, kan forholdet til skolen oppleves som ambivalent. Jehovas vitner går på offentlige skoler hvor de vil møte på mennesker med ulik tro og livssyn. Det betyr at de vil møte på andre barn og voksne som ikke nødvendigvis deler samme verdisyn og tro som dem selv. Elever med Jehovas vitner bakgrunn kan dermed oppleve å bli uønsket påvirket av andre elever og lærere. I tillegg kan deler av det faglige innholdet i skolen oppleves som utfordrende ettersom enkelte temaer strider mot deres tro. Det faglige innholdet vil bli belyst i kapittel 2.3.

2.2.1 Lærers rolle

Lærere har en rekke roller og oppgaver. Først og fremst skal lærere formidle fagkunnskap og verdier som er nedfelt i lover og læreplanen. Man skal også legge til rette for et inkluderende læringsmiljø hvor læring kan skje. I læreplanen kommer det frem hva som forventes at elevene kan etter ulike årstrinn, og det er lærers ansvar å legge opp til at elevene skal ha mulighet til å tilegne seg denne kunnskapen. I skolen vil man møte ulike elever, og man må derfor ta hensyn til den enkelte elev, men også til hele elevgruppen.

Lærers rolle vil ha stor betydning i møte med barn, spesielt når det gjelder deres følelse av å være inkludert, bli sett og forstått. Her er kunnskap og innsikt i elevens trosretning helt sentralt. Lærers rolle, kunnskap og innsikt i verdier og holdninger innenfor trosretningen vil være av stor betydning for å unngå uheldige og belastende situasjoner som kan oppstå i skolen. Sødal skriver at lærere «bør kjenne til flere

lærepunkter i Jehovas vitner når det er barn fra trossamfunnet i barnehage eller på skolen» (Sødal, 2009, s 89).

Som lærer i et mer mangfoldig samfunn enn tidligere, er det viktig å være klar over at enkelte trostradisjoner vil være mer utsatt for negative holdninger enn andre trostradisjoner (Eidhamar, 2009, s. 107). Det viktig at det er plass til både likheter og ulikheter i skolen og i klasserommet, og at dette skal respekteres. Ifølge Sødal og Eidhamar at lærere må være klar over at deres egne livstolkninger ikke skal være styrende for undervisningen (Sødal & Eidhamar, 2009, s. 41).

2.2.2 Fordommer

Som lærer må man ha «rom for alle, med blick for den enkelte». Det vil si at det tas hensyn til både hele elevgruppen og den enkelte elev. Lærere har også ansvar når det gjelder å hjelpe elevene med å redusere fordommer mot andre elever. Å bli møtt med stereotype oppfatninger og fordommer kan være uheldig for hvordan barn opplever seg selv og deres møte med fellesskapet. Fordommer og stereotype oppfatninger finner man i de fleste religioner og livstolkninger, også i trossamfunnet Jehovas vitner. Ifølge Sødal uttrykker Jehovas vitner at de ikke ønsker at «deres barn blir møtt med stereotype oppfatninger om hvordan Jehovas vitner er og stakkarsliggjøring av dem» (Sødal, 2009, s. 89). Det er viktig at elevene får mulighet til å vise respekt for andres tro og livstolkning, samt oppleve stolthet over egen tro og livstolkning.

Et godt elevfellesskap gir rom for både likheter og forskjeller, samt muligheter til å vise respekt for andres tro og livstolkning. Når man skal identifisere likheter og forskjeller mellom religionene og livssynene som er representert i en klasse, er det nødvendig med fagkunnskaper hos både lærere og elever. Et godt elevfellesskap krever ikke at alle er like (assimilering), men man skal ei heller overdrive forskjellene (segregering). Skal man danne et godt elevfellesskap må man lage rom for både likheter og ulikheter (integrering) (Winje, 2011, s. 160). «En lærer som primært forstår elevene som samhandlende og kulturelt betingende mennesker, vil fokusere på sosiale prosesser og

kontekst for læringen» (Sødal, 2009, s. 21). Målet bør være at elevene ikke danner seg fiendebilder av dem som tror annerledes.

2.2.3 Foreldresamarbeidet

Ifølge Gunn Imsen er det et grunnleggende premiss for skolen at det er foreldrene som har hovedansvaret for oppdragelsen av sine barn (Imsen, 2009, s. 176). Jehovas vitner har et positivt syn på utdanning og ønsker et godt samarbeid med skolen. Barna oppfordres til å gå på skolen, følge skolens regler og vise respekt. «Til gjengjeld setter både de og barna deres pris på at lærerne behandler dem med forståelse og respekt» (WT, 2006, s. 1).

Et godt foreldresamarbeid vil kunne være til god nytte for lærere, spesielt i møte med barn og tilrettelegging av behov. Det er foreldrene som kjenner barna best, og et godt foreldresamarbeid kan derfor være en stor ressurs. Jehovas vitner ønsker et godt samarbeid med utdanningsinstitusjonene. Foreldrene blir rådet til å gjøre sitt beste for å skape et godt samarbeid med skolen. (Sødal, 2009, s. 86).

Ifølge Ringnes & Sødal forventer ikke Jehovas vitner at skolen skal legge om hele undervisningen på grunn av deres barn. Det de hovedsakelig ønsker og etterspør er åpen kommunikasjon med skolen, tilpasset opplæring og differensiering. Differensiering er noe de har rett på, og omtales i de neste avsnittene.

Mange foreldre fra livssynsminoriteter ønsker å få informasjon i forkant, dette understreker også Sødal & Eidhamar (Sødal & Eidhamar, 2009, s. 43). Med informasjon i forkant har foreldrene mulighet til å forberede barna på temaer som kan oppleves utfordrende i forhold til tro, og eventuelt søke om fritak fra aktiviteter som strider mot troen.

2.2.4 Det faglige innholdet i skolen

Det er flere faktorer i skolen som kan oppleves som utfordrende for barn av Jehovas vitner, deres foreldre og for læreren. Deler av lærestoffet i enkelte fag i skolen og noen aktiviteter i skolens regi kan være problematiske for elever med Jehovas vitner bakgrunn. Noe av lærestoffet kan oppleves som vanskelig fordi det strider mot troen deres, mens enkelte aktiviteter bryter mot etiske normer i troen (Sødal, 2020, s. 228). Av fag som kan inneholde temaer som kan oppleves som utfordrende vil jeg spesielt se på KRLE-faget, samfunnsfag og naturfag.

I den offentlige skolen møter alle elever det samme lærestoffet og arbeidsmåter. Når barn av Jehovas vitner møter dette med en annen tro og livstolkning, kan dette skape utfordringer og vanskeligheter når det gjelder det faglige innholdet, sosial trivsel og foreldresamarbeidet.

KRLE-faget inneholder en rekke temaer og emner som kan være utfordrende for Jehovas vitner, og som de muligens tar avstand fra. I KRLE-faget vil barn av Jehovas vitner møte på religion og holdninger som er helt ulike deres tro. Det kan da være spesielt viktig at fagstoffet blir formidlet på en objektiv, kritisk og pluralistisk måte, slik det heter i opplæringslovens §2-4 (Opplæringslova, 1998, §2-4). Det er viktig å passe på at faget ikke blir forkynnende, men at man bidrar til å samle elevene og skape forståelse, respekt og evne til dialog.

I samfunnsfag vil temaet om politikk kunne by på utfordringer ettersom Jehovas vitner ikke deltar i valg og andre politiske situasjoner. Evolusjonslæren i naturfag er også et tema som strider med Jehovas vitner. Dette krever at lærere må forberede seg faglig i forkant av en rekke fag, for å møte barn av Jehovas vitner og foreldre med respekt rundt deres religion. Dersom barn av Jehovas vitner og deres foreldre opplever at deler av undervisningen strider mot deres tro, har man rett på fritak fra aktiviteter. Da er det viktig å påpeke at man ikke kan søke fritak fra kunnskapsinnholdet.

Disse temaene kan bidra til at trossamfunnet har et ambivalent forhold til utdanning. Som nevnt har trossamfunnet et positivt syn på utdanning og oppfordrer barna til å ta

skolearbeidet på alvor, samtidig kan deler av det faglige innholdet oppleves som utfordrende.

2.2.5 Fritaksretten

Fritaksretten går ut på at man kan søke fritak fra aktiviteter, ekskursjoner og lignende, som strider mot religiøs tro, filosofiske overbevisning eller livssyn. Det betyr at elever og foreldre av Jehovas vitner kan søke fritak fra aktiviteter og ekskursjoner som strider mot deres trossamfunn.

Jehovas vitner i skolen kan få fritak fra å delta på skolegudstjeneste og andre markeringer knyttet til høytider, markeringer og valg. Aktiviteter i skolens fag kan også være problematiske i forhold til troen, og det er også mulig å få fritak fra dette. KRLE, naturfag og samfunnsfag kan oppleves som fag som kan være problematiske ettersom disse fagene inneholder fagstoff og tenkemåter som strider mot trossamfunnet.

Barn av Jehovas vitner har rett på differensierte opplegg i samsvar med fritaksretten. Gjennom foreldresamarbeid og god dialog med hjemmet, kan foreldrene ytre hva som er ønskelig for deres barn og hvilke behov man bør ta hensyn til (Sødal, 2009, s. 89). Vanligvis er det ønskelig med differensierte opplegg, mens andre ganger kan alle elevene delta på aktiviteter dersom det gjøres tilpasninger. Eksempelvis trenger ikke et juleverksted kun å handle om julehøytiden, det kan være et vinterverksted hvor det lages snøkrystaller, snømenn og annen vinterpynt, men hvor de andre elevene har mulighet til å lage julepynt dersom de ønsker det. Da legger man til rette ved å gi aktiviteten en nøytral tittel, samt tilrettelegge for barn av Jehovas vitner slik at de kan delta uten å lage noe tilknyttet den kristelige høytiden. Gjennom god dialog med foreldre får man informasjon om hva som er ønskelig for deres barn.

Sødal trekker frem at kunnskap hos lærere er nødvendig for å kunne møte elever og deres foreldre på en god måte, samt tilrettelegge på best mulig måte. Et godt samarbeid kan redusere behovet for å benytte seg av fritaksretten. Dette kan i beste fall

gjøre skoledagen enklere for elevene og minske faren for krysspress (Sødal, 2009, s. 228).

2.3 Faktorer som kan oppleves utfordrende i skolen

I skolen kan barn av Jehovas vitner oppleve ulike utfordringer, dersom lærere ikke har tilstrekkelig kunnskap om deres tro. Dersom skolene skal lykkes med inkludering og arbeide for å unngå utfordringer er det nødvendig at lærere tilrettelegger på best mulig måte, slik at elevene kan bli inkludert og oppleve tilhørighet og inkludering. I det følgende skal jeg ta for meg tre hovedpunkter jeg anser som svært relevant i forhold til problemstillingen og tilhørende forskningsspørsmål.

2.3.1 Fødselsdager

I skolen er det ikke uvanlig å markere elevenes fødselsdager. I mange tilfeller innebærer dette flagg på pulten og bursdagssang. For Jehovas vitner kan dette bli problematisk ettersom Jehovas vitner avstår fra å feire fødselsdager. Vitnene mener at fødselsdager er av hedensk opprinnelse og at dette er noe Bibelen forbyr. Jehovas vitner avstår fra slike feiringer og markeringer ettersom de mener at dette er handlinger som strider imot det første bud som lyder følgende: «Du skal ikke ha andre Guder enn meg». Det samme gjelder også for morsdag og farsdag. Ifølge Vaktårnet forteller Bibelen om kun to fødselsdager, hvor begge er knyttet til drap og til mennesker som ikke tilba Jehova (Sødal, 2009, s. 91). At vitnene avstår fra å feire bursdag betyr også at de ikke synger bursdagssanger, spiser kake eller annen mat i denne forbindelsen, bruker bursdagskrone, har flagg på pulten eller annen type oppmerksomhet i forbindelse med bursdagen (Sødal, 2009, s. 91).

2.3.2 Religiøse høytider

Julen har en viktig og sentral plass i de fleste kristelige trossamfunn og i skolen. Høytiden markeres gjerne over en lengre periode og på ulike måter. Ettersom Jehovas vitner avstår fra å feire fødselsdager, feirer de heller ikke jul siden julen ansees for å

være Jesus' fødselsdag. «De fleste av de juleskikker som nå er utbredt i Europa, eller som vi kan lese om fra tidligere tider, er ikke ekte kristne skikker, men hedenske skikker som er blitt antatt eller tolerert av kirken» (WT, 2006, s.17). I et intervju i en utgave av *Vårt Land* fra 2017 sier Frisvold at de ikke har noe imot å eksempelvis ha et juletre i klasserommet, men at de ikke ønsker å gå rundt treet, for da opplever tar de del i feiringen (Sødal, 2020 s. 239). Aktiviteter i skolen i forbindelse med jul og påske, som for eksempel å lage julekort, julepynt og påskepynt, kan bli utfordrende. Det kan også være verdt å være klar over at Jehovas vitne ikke synger de tradisjonelle sangene i forbindelse med jul og påske, har ikke adventskalender og deltar ikke på skolegudstjeneste.

Vanligvis avstår de fra høytidsmarkeringer når det gjelder høytider knyttet til kristendommen, men også høytider knyttet til andre religioner (Sødal, 2020, s. 238). De mener at tradisjonene knyttet til høytidene er religionsblanding og falsk religion, ettersom det kan knyttes til førkristne eller folkelige tradisjoner.

2.3.3 Feiringer og andre merkedager

Jehovas vitner feirer kun én høytid, minnehøytiden. Høytiden skal minne om Jesu siste måltid med disiplene, og feires på kveldstid som oftest i påsken. De mener at Bibelen kun tillater denne høytiden, og at andre markeringer eller feiringer av fødselsdager eller religiøse og nasjonale høytider ikke tillates (Sødal, 2020, s. 238). I forbindelse med feiringer og markeringer kan det dermed oppstå utfordringer og spenninger for barn av Jehovas vitner. Her inngår blant annet markeringer og feiringer som fødselsdag, jul, påske og andre religiøse- og nasjonale høytider.

Jehovas vitner ønsker ikke å delta på markeringer knyttet til frigjøringsdager, nasjonaldager eller markeringer knyttet til FN, som 1. mai, 8. mai og lignende. Grunnen til dette er at de kun ønsker å ære Gud, og mener at slike markeringer og feiringer kan sammenlignes med tilbedelse. Å tegne flagg, syng nasjonalsanger, gå i tog og lignende, vil dermed stride mot troen. Det samme gjelder aktiviteter knyttet til Halloween, karnevalfeiringer og andre hedenske skikker (Sødal, 2020, s. 241).

Jehovas vitner ønsker også å forholde seg nøytral i situasjoner knyttet til det politiske (Sødal, 2009, s. 92). Dette innebærer blant annet at de ikke stiller til valg på politiske partier eller skolevalg. Deltakelse i skolens elevråd kan bli problematisk for vitnene på grunn av enkelte arbeidsoppgaver. Eksempelvis kan det bli problematisk dersom deltakelse i elevrådet krever at man tar del i planlegging og gjennomføring av arrangementer i forbindelse med FN-dagen eller nasjonaldagen (Sødal, 2020, s. 242).

2.4 Styringsdokumenter

Skolen styres av ulike styringsdokumenter, for eksempel konvensjoner, lovverk og læreplaner. Styringsdokumentene formidler blant annet forventninger og rammer til skolen. Norge har undertegnet og ratifisert en rekke konvensjoner, samt inkludert dem i lovverket. Barnekonvensjonen er en av flere konvensjoner som er undertegnet, ratifisert og innlemmet i norsk lov. Skolene er også pliktet til å følge lovverk, for eksempel opplæringsloven. Loven gjelder for grunnskolen og videregående opplæring, og sier blant annet noe om formålet med opplæringen, tilpasset opplæring, fritak og elevene sitt skolemiljø. Læreplaner sier noe om hvilket innhold elevene skal møte i skolen i form av kompetansemål, og har status som forskrift. Her blir det blant annet presentert temaer og arbeidsmåter som elevene skal lære. Kompetansemålene er stort sett delt inn etter 4. trinn, 7. trinn og 10. trinn, og viser hva elevene skal ha tilegnet seg av kunnskap etter følgende trinn. I enkelte fag som for eksempel norsk, er kompetansemålene delt inn etter flere årstrinn. I det følgende har jeg valgt å fokusere på lovverk og læreplaner som styringsdokumenter.

Det faglige innholdet i skolen er lovfestet i opplæringsloven, videre bestemt av utdanningsforbundet og nedskrevet i læreplanen. I opplæringsparagrafens §1-1 kommer det blant annet frem at opplæringen skal bygge på grunnleggende verdier i kristen og humanistisk arv og tradisjon, gi innsikt i kulturelt mangfold og vise respekt for den enkelte (Opplæringslova, 1998, §1-1). I norsk lov er trosfrihet og retten til ikke å bli forskjellsbehandlet på grunn av tro, nedfelt i både §6 i Grunnloven, trossamfunnslovens §2 og i de fire menneskerettighetskonvensjonene som Norge har tatt inn i lovverket gjennom menneskerettighetsloven (1999).

Å være borger i et samfunn innebærer at man respekterer ulike demokratiske verdier som eksempelvis «gjensidig respekt, toleranse, den enkeltes tros- og ytringsfrihet og frie valg» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 9). Dette er demokratiske verdier som skolen også har ansvar for å fremme. Skolen skal arbeide med å fremme demokratiske verdier og holdninger for å motarbeide fordommer og diskriminering. Det er viktig at det arbeides med slike verdier og holdninger gjennom aktiv deltakelse gjennom hele skoleløpet. Skolen skal også bidra til at mangfoldet i skolen blir respektert, samtidig som hver enkelt elev skal bli inkludert.

Inkluderingsbegrepet kommer eksplisitt frem i læreplanen ved flere tilfeller. Det benyttes blant annet i beskrivelsen av hva et godt samfunn er: «Et godt samfunn er tuftet på et inkluderende og mangfoldig fellesskap» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 5). Begrepet blir også brukt i forbindelse med en av skolens oppgaver. I overordnet del av læreplanen heter det at «skolen skal utvikle inkluderende fellesskap som fremmer helse, trivsel og læring for alle» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 16). En kultur hvor elevene blir oppmuntret og stimulert til faglig og sosial utvikling, er avhengig av et raust og støttende læringsmiljø. For å fremme helse, trivsel og læring, samt forebygge mobbing og krenkelser, er man avhengig av både de ansatte på skolen, foreldre og foresatte og elevene. Dersom elevene føler seg utrygge, kan dette gå negativt utover elevenes læring. Derfor er det viktig at dette ansvaret tas alvorlig og at det aktivt arbeides for å skape et trygt og inkluderende læringsmiljø. I arbeidet med å utvikle et læringsmiljø som både er inkluderende og inspirerende, skal elevene lære å respektere at alle mennesker er forskjellige og at alle har en plass i fellesskapet uansett hvor ulike man måtte være. I arbeidet skal mangfold anerkjennes som en ressurs. Elevers opplevelse av respekt og anerkjennelse i opplæringen, vil bidra positivt til opplevelsen av tilhørighet (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 16).

Et samarbeid med foreldre og foresatte er viktig og er en god ressurs. Som nevnt er man eksempelvis avhengig av foreldre og foresatte når det gjelder å fremme helse, trivsel og læring, og i arbeid mot å forebygge mobbing og krenkelser. Samarbeidet med hjemmet nevnes eksplisitt i skolens formålsparagraf. Her blir både barnehager og skoler

forpliktet til å drive virksomhet i forståelse og samarbeid med hjemmet (Opplæringslova, 1998, §1-1). Foreldresamarbeidet omtales i kapittel 20 i opplæringslovens forskrift. Her kommer det frem at fokuset skal ligge på eleven og dens faglige og sosiale utvikling. Samarbeidet omtales som en viktig ressurs for å «styrke utviklingen av gode læringsmiljø og skape læringsresultat som mellom anna fører til at fleire fullfører vidaregåenda opplæring» (Opplæringslova, 2010, §20-1).

2.5 Oppsummering

Som vi ser er det viktig at lærere og andre som jobber i skolen har tilstrekkelig kunnskap om trossamfunnet for å møte elevene på best mulig måte, og i forbindelse med tilrettelegging av undervisning og aktiviteter. Lærere må også ha kunnskap om styringsdokumentene som er relevant for skolen, da disse er med på å sette rammer og forventninger til skolen, samt sikrer elever og foresattes rettigheter.

3 Tidligere forskning

I denne delen av kapittelet ønsker jeg å presentere tidligere forskning fra feltet som oppgaven befinner seg i, og som vil være relevant for å besvare problemstillingen og tilhørende forskningsspørsmål.

I arbeidet med tidligere forskning, har jeg oppdaget at det foreligger lite forskning om Jehovas vitner og norsk skole. Med søkeordene «Jehovas vitner + skole» får jeg 5 treff på Oria. Til tross for at det er lite forskning å finne, har jeg likevel funnet noe som har relevans for min oppgave. I søken etter tidligere forskning om inkludering i skolen, er det mye å finne. Jeg benyttet Oria som søkemotor for å finne tidligere forskning om inkludering rundt mangfold i skolen. Jeg benyttet søkeordene «mangfold», «skole» og «inkludering», som resulterte i 78 treff. En god del av resultatene omhandler stress og andre faktorer, og jeg anser dem derfor ikke som relevante for å besvare min masteroppgave. Etter å ha lest gjennom flere sammendrag av resultatene, valgte jeg den med størst relevans for min oppgave.

Jeg skal kort presentere fire studier jeg anser som relevante for problemstillingen og forskningsspørsmålene jeg har valgt å studere. Først skal jeg ta for meg artikkelen *En studie av læreres forståelse av mangfoldsbegrepet* fra Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk, skrevet av Anne Bonnevie Lund. Den andre studien jeg skal se på er Helje Kringlebotn Sødals sin bok *Barn med ulik tro – Møte med livssynsmangfoldet i skole og barnehage* (2000). Videre skal jeg spisse det ytterligere mot trossamfunnet, ved å benytte boken *Jehovas vitner: en flerfaglig studie* av Hege Kristin Ringnes og Helje Kringlebotn Sødal (2009). Den fjerde studien jeg skal se på er en bacheloroppgave med tittelen *Barn av Jehovas vitner i skolen* skrevet av Kristian Aagaard-Nilsen Medlie i 2017. Artikkelen *Fritaksklagene jeg ikke fant* av Christian Lomsdalen er den siste studien jeg skal presentere. Den tar utgangspunkt i en masteroppgave han har skrevet som handler om fritaksretten.

Bonnevie Lund har gjennomført en studie som omhandler mangfoldsbegrepet, hvor hun ser på 16 læreres forståelse av begrepene mangfold og flerkulturalitet. I teksten kommer det frem at «flerkulturell» kan være et utdatert begrep som legger innholdet i

ordet kultur, som er avhengig av tolkningen av hva kultur er. Begrepet «mangfold» favner videre, og inkluderer også andre minoriteter og grupper, eks religion. Hun viser også til Kunnskapsløftet og prinsippet om «en inkluderende skole for alle» (Lund, 2018, s. 93). Slik Bonnevie Lund ser det vil inkluderende praksis kreve anerkjennelse både på et individnivå og et gruppenivå. Funnene viser at informantene knytter mangfoldsbegrepet til inkluderende holdninger, men at det er et begrep som blir upresist forstått. Hun avslutter med at det fremdeles er ulike tolkninger og forståelse for hva «mangfold» innebærer, og det trengs en ytterligere presisering og diskusjon om begrepet for å kunne få til en gjennomført inkluderende tankegang i skolene. Informantene mente derfor at det ville være mer riktig å betegne norsk skole som en flerkulturell skole fremfor å benytte mangfoldsbegrepet. Diskusjon og synliggjøring av begrepet kan også føre til mer anerkjennelse praksiser i skolen (Lund, 2018, s. 90).

Når det gjelder forståelse av anerkjennelse og inkludering viser hun til Charles Taylor og hans syn innenfor multikulturell forskning, at hvert individ skal ha en likeverdig og demokratisk plass i fellesskapet, samtidig som den enkeltes tilhørighet i en gruppe skal gis anerkjennelse (Lund, 2018, s. 92). Videre henviser hun til Axel Honneth sin beskrivelse av anerkjennelse som noe som er relasjonelt og dynamisk, og hvor viktige anerkjennelse er for utvikling av personlig identitet. Hun peker på hans teorier om anerkjennelsens tre nivåer. De nære relasjoner og gjensidighet i disse, den rettslige anerkjennelsen og den sosiale anerkjennelsen. Det trekkes spesielt frem opplevelsen av anerkjennelse i denne sammenheng, og kvaliteten på relasjonen. Det er i møte med reaksjoner fra andre at mennesket ser seg selv, og utvikler mer eller mindre selvtillit, selvrespekt og selvverdsettelse (Lund, 2018, s. 92).

Forskning på barn og tro i skole og barnehage finner vi i boken *Barn med ulik tro – møte med livssynsmangfoldet i skole og barnehage* av Sødal. Hun har studert barn med ulik tro i skole og barnehage, da med fokus på syv trossamfunn som hun mener hører hjemme i den mer tradisjonelle norske livssynssammenheng. De syv trossamfunnene hun tar for seg er Jehovas vitner, Buddhisme, Smiths venner, Humanetikk, Islam, Den pinsekarismatiske tradisjonen og Læstadianismen. I studien kommer det frem at lærere kan ha en tendens til å være forutinntatt i møte med barn av Jehovas vitner i skolen, og

at dette kan føre til at disse elevene behandles likt som gruppe. Jehovas vitner er i likhet med andre trossamfunn ikke en homogen gruppe. Å bli behandlet likt som gruppe kan dermed være svært uheldig ettersom tro er svært individuelt. I studien kom det frem at en rekke lærere opplevde at det er mange forhold å ta hensyn til når det gjelder barn av Jehovas vitner i skolen. I tillegg opplevde de at foreldre med bakgrunn i Jehovas vitner er påpasselige og ansvarsbevisste i møte med skolen. At Jehovas vitner ønsker et godt samarbeid med skolen, blir eksplisitt nevnt av en mor i et intervju i Sødals studie. Hun skal ha sagt at en samtale med lærer i forkant kan være til hjelp for læreren når det gjelder barn av Jehovas vitner i klasserommet (Sødal, 2000, s. 91). Gjennom kapittelet om Jehovas vitner poengter Sødal hvor viktig det er at lærere ser hver enkelt elev og deres behov, og at kunnskap blant lærere er nødvendig (Sødal, 2000, s. 90).

I 2009 kom boken *Jehovas vitner: en flerfaglig studie*, som handler om trossamfunnet Jehovas vitner. Hege Kristin Ringnes og Helje Kringlebotn Sødal har som mål å gi variert kunnskap om trossamfunnet gjennom denne flerfaglige studien. Boken har et eget kapittel som omhandler barn i Jehovas vitner, som blant annet tar for seg barnehage og skole. Her kommer det blant annet frem at trossamfunnet ikke har egne skoler, og at barna derfor går på offentlige skoler (Sødal, 2009, s. 79). I skolen vil de blant annet møte samme lærestoff som andre elever, som kan oppleves som utfordrende for elever av Jehovas vitner og deres foreldre, men også for lærere og medelever. Vitnene blir oppfordret til å ta skolen seriøst, og foreldrene ønsker et godt skolesamarbeid. Til tross for et tilsynelatende positivt syn på utdanning, har de et ambivalent forhold til skolen. Det kommer blant annet av det faglige innholdet som kan stride mot deres tro og verdier, og det sosiale fellesskapet som er sammensatt av ulike kulturer, verdier og religiøse tilhørigheter (Sødal, 2009, s. 86). I trossamfunnet skal foreldre oppdra barna og stimulere dem til å «utvikle en kristuslignende personlighet», og dermed kan deler av det faglige innholdet og det sosiale miljøet oppleves som utfordrende (Sødal, 2009, s. 81). Trossamfunnet har også opplevd diskriminering opp gjennom historien, som også er med på å påvirke forholdet til utdanning. Sødal legger vekt på at kunnskap om trossamfunnet er viktig for å møte barn av Jehovas vitner og foreldre på best mulig måte.

Medlie har i sin bacheloroppgave forsket på barn av Jehovas vitner i skolen. Datainnsamlingen består av intervju med to voksne medlemmer av Jehovas vitner, som deler sine erfaringer fra egen skolegang. Gjennom intervjuene kommer det frem at det kan oppstå utfordringer i skolen som kan skape vansker for barn av Jehovas vitner. Medlie fant at dette var utfordringer som blant annet kunne knyttes til lærerrollen. Dersom læreren er opptatt av å formidle gode verdier, tilrettelegger undervisningen etter elevenes behov og anser foreldresamarbeidet som viktig, vil man kunne unngå unødvendige utfordringer. Når det gjelder utfordringer i skolen forklarer Medlie dette som «alt som er til hinder for nettopp god læring, et godt læringsmiljø, og trygghet for absolutt alle» (Medlie, 2017, s. 3). For å få til dette skriver Medlie at relasjonen mellom lærer og elev er svært viktig, da med fokus på tillit og trygghet. En god relasjon med lærer vil legge grunnlaget for elevers tilhørighetsfølelse, mestring og inkludering når det kommer til det faglige i skolen og det sosiale fellesskapet. Den ene informanten ble direkte mobbet av læreren, hvor læreren gjennom sine handlinger påvirket medelever til å gjøre det samme (Medlie, 2017, s. 23). Den andre informanten derimot, opplevde inkludering og tilrettelegging. Selv om mye er endret de siste tiårene skriver Medlie at man ikke kan utelukke at mobbing fremdeles skjer av lærere som har fordommer mot trossamfunnet (Medlie, 2017, s. 27). Han poengterer at en god relasjon mellom lærer og elev er særdeles viktig, samt et godt samarbeid mellom skole og hjem er viktig. Medlie påpeker også at lærere må ha kunnskap for å kunne møte barn av Jehovas vitner på best mulig måte.

Artikkelen til Christian Lomsdalen tar utgangspunkt i masteroppgaven han har skrevet om fritaksretten. I forbindelse med datainnsamlingen ble det samlet inn 57 saker og henvendelser fordelt på 222 ulike dokumenter, som hadde kommet til statsforvalterembetene (Lomsdalen, 2022, s. 73). Når han forklarer fritaksretten skriver han blant annet følgende «... fritaksretten i sin nåværende utforming ikke er et fritak fra innhold, men fra utforming» (Lomsdalen, 2022, s. 71). I forskningen fant han at det forelå lite tidligere forskning, og at det han fant konsentrerte seg om hovedsakelig om skolegudstjeneste. I tidligere forskning henviste han til høgskolelektor Gullaug Leirem Dybdahl som i 2002 trakk frem at det var humanetikere og Jehovas vitner som meldte om mest fritak (dette gjaldt den gamle fritaksordningen) (Lomsdalen, 2022, s. 72). Til

tross for at Dybdahl trekker frem Jehovas vitner, stiller Lomsdalen spørsmål rundt dette ettersom han opplever at det er mangel på klager fra blant annet dette trossamfunnet. Lomsdalen finner ingen saker som har tydelig bakgrunn fra Jehovas vitner. Spørsmålet om hvor disse sakene er blitt av, blir dermed stilt. Lomsdalen finner fraværet av fritaksklager fra Jehovas vitner, interessant.

3.1 Oppsummering

Studiene jeg har presentert er av liten størrelse, som vil si at det ikke vil være mulig å generalisere, men de er eksempler på hvordan lærere forholder seg til mangfold og barn med bakgrunn i Jehovas vitner. I studien til Bonnevie Lund opplevde informantene at mangfoldsbegrepet er upresist og at det er behov for å diskutere begrepet og synliggjøre det. Informantene mente at synliggjøring og bevisstgjøring av mangfoldsbegrepet kunne bidra til at skolens praksis blir mer anerkjennende. Lund mener at en presisering for å få til en gjennomført inkluderende tankegang i skolene. Sødals funn om at Jehovas Vitner blir behandlet likt som gruppe er svært interessant, ettersom Jehovas Vitner ikke er en homogen gruppe. I likhet med alle mennesker er man ulike, med ulik forståelse og tolkninger, som vil være med på å forme hver enkeltes tro. Selv om det er lenge siden Sødal gjennomførte sin studie, kan den fremdeles være relevant og det vil være interessant å se om Sødals funn stemmer overens med funnene fra mine intervjuer. Medlie sin bacheloroppgave tar for seg begreper som fordommer, samarbeid mellom hjem og skole og kunnskap. Dette er viktige begreper, som jeg skal ta for meg i teoridelen. Det vil være interessant å se om informantene nevner begrepene i intervjuene og hvordan begrepene blir vektlagt. Fraværet av fritaksklager, som Lomsdalen fant, kan tyde på at lærere tilrettelegger undervisningen slik at det ikke er behov for å benytte fritaksretten.

4 Teori

I dette kapitlet vil det bli presentert teori som ansees som relevant for å besvare oppgavens problemstilling og forskningsspørsmålene. Fokuset vil spesielt ligge på inkludering og anerkjennelse, hvor de blir presentert i hvert sitt underkapittel. Først vil begrepene bli forklart og definert, slik at det ligger en felles forståelse for begrepene. Videre vil begrepene bli knyttet opp mot skolesammenheng.

4.1 Inkludering

Inkluderingsbegrepet er en stor del av problemstillingen, og det vil derfor være svært relevant å se på hvordan begrepet blir definert og forstått, slik at det vil ligge en felles forståelse for begrepet gjennom hele oppgaven. Inkluderingsbegrepet har ingen klar definisjon, som kan forklares ved at inkludering i praksis arter seg ulikt (Haug, 2014, s. 12). Grunnet ulike praksiser kan det dermed være vanskelig å definere begrepet. For å kunne forstå begrepet på best mulig måte i skolesammenheng, ser jeg det nødvendig å se på teori knyttet til begrepet.

4.1.1 Forståelse av inkludering

Tidligere ble begrepet integrering benyttet i forbindelse med elever med spesielle behov og deres opplæringstilbud. I 1975 kom den såkalte integreringsloven som slo fast at alle elever hadde rett til opplæring som møter deres evner og forutsetninger (NOU 1995: 18, 1995, p. 119). Integreringsbegrepet ble etter hvert sett på som misvisende, fordi det ble forstått som at skolen kun var for enkelte elever, og at elevene som sto på utsiden skulle innlemmes i denne. På 1990-tallet ble begrepet inkludering introdusert. Inkluderingsbegrepet ble da sett på som en slags reaksjon mot integreringsbegrepet. Inkludering forstås som at skolen må tilpasses for å få plass til alle elever, i motsetning til integrering hvor noen måtte tilpasse seg for å passe inn i skolen (Tøssebro, Egnan, & Ytterhus, 2006, s. 76).

4.1.2 Salamancaerklæringen

Begrepet ble for alvor tatt i bruk etter verdenskonferansen i Salamanca i 1994, som omhandlet elever med særskilte behov. Resultatet av verdenskonferansen ble Salamancaerklæringen som handler om at skolene må ta hensyn til variasjon når det gjelder elevenes egenskaper, forutsetninger og deres behov. Det vil si at skolene må legge til rette for at opplæringen skal være inkluderende for alle elever. Etter verdenskonferansen ble begrepet satt på dagsordenen og en inkluderende utdanning ble et fokus globalt (Strømstad, Nes, & Skogen, 2004, s. 1). Inkluderingsbegrepet kan forståes som at skolen er for alle, også for elever som har spesielle behov (Strømstad, Nes, & Skogen, 2004, s. 17).

4.1.3 Inkluderings treenighet

Kulturell, faglig og sosial inkludering kan sees på som en treenighet ettersom de henger tett sammen (Olsen, 2013, s. 56). Faller en av disse formene for inkludering bort, vil dette påvirke elevens følelse av inkludering. For eksempel kan faglig inkludering skje en til en på et eget rom på skolen. Å bli tatt ut av klassen på denne måten vil kunne gå negativt utover den sosiale inkluderingen. På samme måte er det kulturelle elementet nødvendig for at elevene skal kjenne seg i kulturen de møter i skolen. Å møte en ukjent og fremmed kultur i skolen, vil påvirke elevens følelse av inkludering. Videre er det å oppleve inkludering i et sosialt fellesskap viktig for elevenes trivsel i skolen. Som vi ser er kulturell, faglig og sosial inkludering viktige faktorer i skolen med tanke på elevenes trivsel og følelse av inkludering. Faktorene henger tett sammen og kan sees på som en treenighet (Olsen, 2013, s. 56).

4.1.4 Oppsummering

Inkludering handler dermed om at alle skal ha sin plass både i det faglige og det sosiale fellesskapet, som innebærer at læringsmiljøet må tilpasses etter mangfoldet. I et inkluderende læringsmiljø blir mangfold verdsatt, og dette vil også være helt nødvendig når man skal skape et læringsmiljø som er inkluderende. Det holder ikke å ha fokus på inkludering i skolen, dersom elevene ikke blir anerkjent for det individet det er. I det

følgende vil begrepet anerkjennelse bli presentert. Det vil være fokus på hvorfor anerkjennelse i skolen er nødvendig, hva slags rolle læreren har i dette og hva konsekvensene kan være dersom mennesker opplever mangel eller fravær av anerkjennelse.

4.2 Anerkjennelse

Anerkjennelse kan oppleves på ulike måter, som gjør at begrepet kan tolkes og forstås på ulike måter. For noen er begrepet kanskje en del av dagligspråket, hvor man har en oppfatning av hva begrepet betyr, mens for andre kan begrepet være ukjent.

Anerkjennelse kan eksempelvis oppleves når man inkluderes, når man har gjort noe positivt og blir belønnet eller når man får anerkjennende ord fra læreren. Man må se på kontekst og relasjoner når man skal forså hvilket behov et menneske har for anerkjennelse.

Anerkjennelse er et behov som er iboende hos alle mennesker, og føres tilbake til Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Han var opptatt av menneskets grunnleggende behov for anerkjennelse og bekreftelse (Honneth, 2008, s. 52). Anerkjennelse finner vi også hos den tyske professoren og sosialfilosofen Axel Honneth, som har blitt inspirert av Hegels anerkjennelsesarbeid. Honneths arbeid har fokus på behovet om identitet, da som hel og autentisk. For Honneth fungerer anerkjennelse blant annet som en betingelse for at man skal kunne utvikle en personlig identitet.

4.2.1 De tre anerkjennende sfærene

Honneth deler anerkjennelse inn i tre sfærer: privatssfæren, den rettslige sfæren og den sosiale sfæren (Honneth, 2008, s. 101). Honneth anser det som nødvendig å oppnå anerkjennelse i de alle sfærene for å ha et godt liv.

Den private sfæren blir også kalt kjærlighetssfæren og er fundamentet for anerkjennelse. Mennesket har et grunnleggende behov for kjærlighet, og for Jordet fremstår dette behovet som menneskets mest grunnleggende behov (Jordet, 2020, s. 169). De andre sfærene er avhengig av denne sfæren, ettersom det er gjennom den

private sfæren at selvtilit og identitet styrkes og utvikles. Honneth går bort fra den innskrenkede betydningen av kjærlighet, og beskriver kjærlighetsforhold på følgende måte: «... Alle primære relasjoner som består av sterke følelsesmessige bindinger mellom få personer» (Honneth, 2008, s. 104). I beskrivelsen ligger fokuset på nære relasjoner, eksempelvis vennskap og elev-lærer relasjoner. Anerkjennelse i den private sfæren går ut på å oppleve anerkjennelse fra mennesker rundt i form av kjærlighet og omsorg, som kan bidra til å styrke identitet og selvtilit. Dette er faktorer som virker positivt inn på elevenes læring og utvikling i skolen. Gjensidig omsorg og sympati fra elever og lærere legger til rette for gode relasjoner (Honneth, 2008).

Den rettslige sfæren går ut på at man blir anerkjent av samfunnet i form av at man har rett til å være seg selv og ansees som et likeverdig medlem av samfunnet, hvor man har de samme rettighetene som de andre i samfunnet (Honneth, 2008, s. 101). Slike erfaringer må barn oppleve gjennom barndommen og i oppveksten. Dette kan virke positivt på menneskers selvrespekt. I skolen har alle elever samme rettigheter gjennom barnekonvensjonen og lover som for eksempel grunnloven og opplæringsloven. Vi kan dermed si at rettslig anerkjennelse viser seg sin en grunnleggende form for anerkjennelse i skolen (Jordet, 2020, s. 259).

Den sosiale sfæren handler om at man inngår i et sosialt fellesskap. I denne sfæren kan anerkjennelse vise seg gjennom sosial verdsetting, hvor man blir ansett som likeverdig og kompetent. Denne formen for anerkjennelse kan bidra til individets forhold til egne egenskaper og ferdigheter. I skolen inngår elever og lærere i et sosialt fellesskap, som gir rom for anerkjennende samhandling. Et trygt læringsmiljø som rommer alle elever, er nødvendig for at de skal tørre å feile og vise hvem de er.

De tre sfærene er, ifølge Honneth, vesentlige når det gjelder selvets utvikling og individets følelse av likeverdighet (Honneth, 2008). Som vi ser hos Honneth har mennesker behov for anerkjennelse i sosiale settinger, som for eksempel i skolen. I skolen kan anerkjennelse eksempelvis oppleves som ros i forbindelse med prestasjoner, men også av andre medmenneskelige ting man gjør.

4.2.2 Mangel på anerkjennelse

Mangel på anerkjennelse kan oppleves som krenkelse, ifølge Schibbye og Løvlie (Schibbye & Løvlie, 2017). Sårbare eller undertrykte grupper er spesielt utsatt for denne formen for krenkelse, hvor barn inngår som en sårbar gruppe. Både barnekonvensjonen og ulike lover slår fast barns egenverdi og deres rettigheter.

Honneth, Schibbye og Løvlie har en felles forståelse om at krenkelse kan være resultatet av mangel på anerkjennelse. Fravær av anerkjennelse kan, ifølge Honneth, i verstefall føre til at en persons identitet faller sammen (Honneth, 2008, s. 140). Mangel på anerkjennelse kan eksempelvis være fravær av retten til å ta egne valg knyttet til blant annet religion og livssyn. Fraværet av anerkjennelse kan få mange konsekvenser, blant annet følelsen av å bli oversett, tap av selvrespekt og følelsen av at medmennesker er mer verdifulle (Honneth, 2008, s. 142). Han presenterer derfor tre former for krenkelse som motsatser til anerkjennelse i tre sfærene. I privatsfæren kan fysiske og psykiske krenkelser, i form av mangel på omsorg og kjærlighet eller negative kommentarer føre til utrygghet og virke negativt inn på læring og utvikling av selvtillit. Mangel på rettigheter som andre mennesker har, vil oppleves ekskluderende og vil være krenkelse. Opplevelsen av å være mindre verdt enn andre mennesker eller tap av respekt, som for eksempel diskriminering, er eksempler på krenkelser i den solidariske sfæren.

4.2.3 Anerkjennelse i skolen

I opplæringslovens §1-1 heter det at opplæringen skal «byggje på grunnleggjande verdiar [...] slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom, nestekjærlighet, tilgjeving, likeverd og solidaritet» (opplæringsloven, 1998, §1-1). Som vi ser skal opplæringen bygge på verdier som menneskeverd, nestekjærlighet, likeverd og solidaritet. Selv om ikke anerkjennelsesbegrepet nevnes eksplisitt i opplæringslovens §1-1, kan vi likevel si at opplæringen skal bygge på anerkjennelse ettersom opplæringen skal legge vekt på faktorer som virker anerkjennende.

For å skape et inkluderende fellesskap er det nødvendig at mangfoldet anerkjennes og blir sett på som en ressurs (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 16). Schibbye (2012)

mener at en anerkjennende væremåte handler om at man skal være et medmenneske hvor man har evnene til å lytte, tolerere, forstå og bekrefte. Ifølge Schibbye er ikke anerkjennelse noe du har, men det er noe du er, og hun kaller dette for indre anerkjennelse (Schibbye, 2012, s. 259).

Lærere er viktige personer i elevers liv. Det lærere sier og deres handlinger vil dermed være av stor betydning for barn, som jo er i utvikling av seg selv og deres identitet. Det er ikke første og fremst lærerens ord og handlinger som er av betydning, men heller deres holdning og væremåte som eksempelvis genuin respekt (Lillejord et al., 2022, s. 142). Ifølge Jordet vil kjærlighet i læreryrket vise seg som en grunnleggende holdning av omsorg, varme og empati for elevene (Jordet, 2020, s. 183). Kjærlighet kan sees på som en form for kommunikasjon, der hele mennesket involveres. Denne formen for kommunikasjon må vises slik at elevene erfarer og opplever kjærligheten, eksempelvis må den vises i praksis, gjennom ord og i handlinger gjennom skolehverdagen (Jordet, 2020, s. 229).

For å kunne anerkjenne elevene må man være trygg i seg selv og i rollen som lærer, det innebærer blant annet at man er åpen og kan ta elevens perspektiv. Når man som lærer skal vise anerkjennelse i praksis kan dette eksempelvis gjøres gjennom bekreftelse, undring, spørsmål, lytting og innlevelse (Lillejord et al., 2022, s. 143). Jorde mener at anerkjennelse i form av kjærlighet er en spesielt viktig faktor for å forebygge utfordringer skolen står overfor i dag, som eksempelvis høyt frafall (Jordet, 2020, s. 169). Opplevelse av anerkjennelse vil ha stor betydning når det gjelder elevers motivasjon, utvikling og læring. Oppfølging og veiledning fra voksne vil kunne virke positivt til at barn og unge lykkes i skole- og utdanningssammenheng. Eksempelvis vil oppfølging og veiledning kunne føre til bedre utholdenhet, motivasjon i senere utfordringer og at de lykkes i sine læreprosesser (Lillejord et al., 2022, s. 143).

4.2.4 Oppsummering

Som vi ser, er et inkluderende læringsmiljø nært knyttet til inkluderende holdninger og anerkjennende praksis. Alle faktorene i inkluderingstreenigheten er nødvendig for å

lykkes med inkludering i skolen. Honneth løfter frem anerkjennelse og nødvendigheten av dette i sin anerkjennelsesteori. Ettersom skolen skal være for alle, er anerkjennende praksiser blant lærere en forutsetning. I det følgende skal jeg se på styringsdokumenter som er relevante for å besvare oppgavens problemstilling og tilhørende forskningsspørsmål.

5 Metode

I dette kapittelet vil jeg presentere hvilken metode jeg har valgt å benytte for å besvare problemstillingen «Hvordan mener et utvalg lærere at de kan legge til rette for et inkluderende klasserom for elever av Jehovas vitner?», samt forskningsspørsmålene «Hvilke utfordringer opplever lærerne at barn av Jehovas vitner møte i skolen?» og «Opplever lærerne at det er behov for tilrettelegging for barn av Jehovas vitner?».

Videre skal jeg presentere utvalget av informanter, hvilke forberedelser jeg gjorde før intervjuene og hvordan intervjuene ble gjennomført. Deretter følger analysemetode, validitet og reliabilitet, og etiske vurderinger som har blitt tatt i prosessen. Valgene som har blitt tatt underveis i forskningsprosessen, vil bli begrunnet underveis i kapittelet.

5.1 Valg av metode

Når man står overfor noe man ønsker å undersøke, må man samle inn data eller informasjon til undersøkelsen. Som forsker kan man samle inn mange ulike typer data, som kan være av svært ulik karakter (Anker, 2020, s. 34). For å fremskaffe nødvendig data eller informasjon, er metode det redskapet man tar i bruk (Dalland, 2017, s. 52). Metodene for materialeinnsamling vil variere avhengig av hva det skal forskes på (Anker, 2020, s. 35). Målet er å undersøke og få innblikk i hvilke utfordringer barn av Jehovas vitner kan møte i dagens skole, samt søke kunnskap om hvordan lærere kan håndtere disse utfordringene.

I denne masteroppgaven har jeg valgt å benytte meg av en kvalitativ tilnærming til å innhente data. Den grunnleggende ulikheten ved kvalitative og kvantitative metoder er bakgrunnen for dette valget. De kvalitative metodene består ofte få enheter, eksempelvis individer. Da har man mulighet til å innhente data og informasjon fra hver enhet, for eksempel gjennom et intervju. Ved kvalitative metoder har man mulighet til å få direkte kontakt med informantene eller den man studerer, det gir oss blant annet mulighet til å observere informantens kroppsspråk, reaksjoner og tonefall. Slike observasjoner kan komme godt med når det skal formuleres og stilles

oppfølgingsspørsmål (Thagaard, 2018, s. 13). Dette er faktorer som man eksempelvis vil gå glipp av ved en spørreundersøkelse. Ettersom oppgavens problemstilling stiller spørsmål ved lærernes erfaringer og opplevelser med elever av Jehovas vitner i klasserommet med tanke på inkludering, falt valget på en kvalitativ tilnærming. Ved å benytte kvalitative metoder har jeg mulighet til å få innblikk i lærernes erfaringer og opplevelser, fordi «de handlingene eller ordene som blir ytret er lagt til den meningsbærende enheten» (Bryman, 2016, s. 375).

Målet med oppgaven er å undersøke og få et innblikk i hvilke utfordringer barn av Jehovas vitner kan stå overfor i skolen, samt søke kunnskap om hvordan lærere kan håndtere slike utfordringer til det beste for elevene. Ved valg av tema og trossamfunn var tanken at det kunne være interessant å intervjuere elever med bakgrunn i Jehovas vitner. I forskning kan barn ha verdifulle bidrag, men man kan ikke ta for gitt at de har kompetansen til å samtykke i forbindelse med forskning. Dersom barn er under 18 år er det de foresatte som må samtykke på vegne av barna, hvor barna videre må ytre sitt ønske om å delta eller ikke delta. Når det gjelder deltakelse i forskningsprosjekt må man stille seg spørsmålet om barna forstår hva forskningen handler om, og hvilke forutsetninger de har for å forstå dette. Barns alder er koblet til deres kognitive utvikling, og er sentral i forbindelse med forskning. Barn og unge kan omtales som en sårbar gruppe, som har krav på ekstra beskyttelse ved deltakelse i forskning (Backe-Hansen, 2009). I tankeprosessen kom jeg frem til et tema om egen religion og tro kan oppleves vanskelig og sårt, og interessen for lærerperspektivet økte. Etter hvert som problemstillingen ble til, ble det naturlig å rette fokuset mot lærerperspektivet og dermed også benytte lærere som informanter.

Jeg intervjuet informantene ansikt til ansikt, ettersom dette kan gjøre informantenes histories mer personlige og kan gi meg en bedre forståelse av det de forteller. Ved kvalitativt intervju vil man ha mulighet til å få svar som det kan være vanskelig å få ved andre metoder. I tillegg får jeg som intervjuer, innsikt i hvordan informantene ser på egne erfaringer, og mulighet til å observere kroppsspråk, mimikk, tonefall og lignende (Thagaard, 2018, s.12).

Intervjuene er ikke en konklusjon på hvilke utfordringer barn av Jehovas vitner møter i skolen eller hvilke tilrettelegginger lærere kan gjøre, men gir tanker og erfaringer som det kan reflekteres rundt. Dette ble også presisert til informantene før intervjuene ble gjennomført.

5.1.1 Intervjuform

I intervjuene ønsket jeg å få frem informantenes opplevelser og erfaringer knyttet til utfordringer i skolen for barn av Jehovas vitner og hvordan lærere kan legge til rette for at også disse elevene skal oppleve å være del av et inkluderende klasserom, og valgte derfor semistrukturert intervju. Med et semistrukturert intervju vil hovedspørsmålene være fastlagt, mens oppfølgingsspørsmål gjerne blir til underveis. Det vil også være rom for å spørre om informantene kan utdype sine svar. Forsker kan selv bestemme rekkefølgen på temaene, samt veksle mellom dem. I tillegg er det rom for å tilpasse spørsmål etter informantenes svar (Thagaard, 2018, s. 91). Jeg var opptatt av å ikke påvirke informantene gjennom spørsmålsformuleringene, og valgte derfor å ha få og åpne spørsmål. Et semistrukturert intervju vil inneholde en viss del fleksibilitet og vil sannsynligvis oppleves som mindre formelt enn et strukturert intervju (Thagaard, 2018, s. 16).

I forkant av intervjuene utformet jeg en intervjuguide. Jeg ønsket å utforme en intervjuguide ettersom denne ville fungere som en garanti for at innsamlingen av datamateriale var relevant for problemstillingen og forskningsspørsmålene. Intervjuguiden (vedlegg 1) fungerte som en struktur for intervjuene, og består av de tre temaene: lærerens rolle, foreldresamarbeidet og faglig innhold. Inndelingen i overordnede temaer la videre til rette for at informantenes svar kunne sammenlignes opp mot hverandre, i tillegg til å fungere som en støtte i analysearbeidet. Innenfor hvert av temaene er det formulert enkle spørsmål som la grunnlag for at informantene kunne drøfte og reflektere underveis.

Informantene ble informert om formålet med studien i forkant av intervjuene, samt problemstillingen. Å gi informantene problemstillingen i forkant var noe jeg ønsket, slik

at informantene kunne være noe forberedt før intervjuet. Alle informantene ble stilt de samme spørsmålene under intervjuene, dette ble gjort for å ha et sammenligningsgrunnlag. Ettersom jeg har valgt å benytte meg av semistrukturerte intervju, vil det være noen oppfølgings- og utdypingsspørsmål som har dukket opp underveis i de enkelte intervjuene, som ikke ble stilt til de andre informantene. Spørsmålene som informantene ble stilt var relevant til problemstillingen ved at de blant annet omhandlet skolehverdagen til elever og lærere. Jeg ønsket blant annet å finne ut av hvordan Jehovas vitner blir møtt av lærere i skolen, samt hvordan lærere tilrettelegger for at disse elevene skal føle seg inkludert.

5.2 Utvalg

For å besvare oppgavens problemstilling og tilhørende forskningsspørsmål har jeg intervjuet fire lærere om deres erfaringer og opplevelser knyttet til barn av Jehovas vitners utfordringer i skolen, og hvordan man som lærer kan legge til rette for at også disse elevene skal føle seg inkludert i klasserommet. Avgrensning av antall informanter er nødvendig med hensyn til oppgavens størrelse og at det skal være gjennomførbart. I tillegg er et begrenset antall personer eller enheter et hovedtrekk når det gjelder kvalitative studier (Thagaard, 2018, s. 54). Utvalget ble strategisk valgt, og representerer dermed ikke en tilfeldig utvalgsprosess. Valg av informanter baserte seg på et «bekvemmelighetsutvalg» hvor det ble tatt utgangspunkt i noen fastsatte kriterier, eksempelvis måtte utvalget ha erfaring med elever med bakgrunn i Jehovas vitner. Videre ble informantene valgt på bakgrunn av at det var enkelt å komme i kontakt med dem.

Først kontaktet jeg to mulige informanter fra to ulike skoler i to ulike fylker, ved hjelp av bekjente som hadde kjennskap til lærerne. Den ene av informantene henviste meg videre til en annen potensiell informant ved skolen vedkommende arbeider ved. Den siste informanten kom jeg i kontakt med via en medstudent som er kollega med informanten. Utvalget ble til gjennom en snøballmetode, og dermed hadde jeg fått tak i fire lærere som sa ja til å stille til et intervju hver (Blikstad-Balas & Dalland, 2021, s. 42). Informantene er presentert i tabellen under, dette for å kunne gi et bilde av de ulike

informantene. På grunn av personvern er informantene anonymisert med fiktive navn som er tilfeldig tildelt.

Mathilde	Har 5 års erfaring i læreryrket. Underviser i matte, norsk, engelsk, samfunnsfag og mat og helse.
Janne	Har 15 års erfaring i læreryrket. Underviser i norsk, engelsk, gym og samfunnsfag.
Marit	Har 7 års erfaring i læreryrket. Underviser i norsk, samfunn og gym.
Torstein	Har 6 års erfaring i læreryrket. Underviser i engelsk, samfunnsfag og KRLE.

Tabell nr 1: Presentasjon av informantene med fiktive navn.

Lærerne har ulik erfaring i læreryrket, også når det gjelder antall elever av Jehovas vitner. De fire lærerne har erfaringer fra fire ulike skoler. Tre av skolene ligger i Telemark og Vestfold fylke, mens den fjerde skolen ligger i Oslo. Å kontakte lærere fra ulike skoler var et bevisst valg ettersom jeg ønsket å få innblikk i erfaringer fra ulike skoler. Skolene lærerne arbeider på har omtrent likt elevantall og inngår i kategorien mellomstore skoler. Informant nr. 1 og nr. 3 arbeider på mellomtrinnet, mens informant nr. 2 og nr. 4 arbeider på storkolnet.

5.3 Forberedelse og gjennomføring

I rekrutteringsperioden ble informantene informert om formålet med studien, samt problemstillingen. Å gi informantene problemstillingen i forkant var noe jeg ønsket, slik at informantene kunne være noe forberedt i forkant. Alle informantene ble stilt de samme spørsmålene under intervjuene, dette for å ha et sammenligningsgrunnlag. Ettersom jeg har valgt å benytte meg av semistrukturerte intervju, vil det likevel være noen spørsmål som har dukket opp underveis i de enkelte intervjuene, som ikke ble stilt til de andre informantene. Spørsmålene som informantene ble stilt var relevant til problemstillingen ved at de omhandlet skolehverdagen til elever og lærere, samt knyttet til fag. Jeg ønsket blant annet å finne ut av hvordan Jehovas vitner blir møtt av

lærere i skolen, samt hvordan lærere tilrettelegger for at disse elevene skal føle seg inkludert.

Intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidsplass. Alle intervjuene ble gjennomført hver for seg på lukkede rom med intervjuer (undertegnede) og informant til stede. På forhånd fikk informantene vite temaet, ettersom jeg ønsket at informantene var noe forberedt. Jeg ønsket samtidig noe spontane svar, og unnlot derfor å gi informantene spørsmålene på forhånd.

I forkant av intervjuene ble informasjonsskrivet (se vedlegg 2) nøye gjennomgått. I informasjonsskrivet er det blant annet informert om anonymisering og om hvordan opplysningene som kom frem, ville bli behandlet i ettertid. Det ble også eksplisitt fortalt at deltakelsen i intervjuene er frivillig, og at de når som helst kan trekke sitt samtykke dersom det er ønskelig. Dersom et samtykke ville blitt trukket tilbake, ble informantene informert om at dataene som hadde blitt samlet inn fra følgende intervju, ville bli slettet umiddelbart. Gjennomgangen informantene mulighet til å stille spørsmål vedrørende informasjonsskrivet, gjennomføringen av intervjuet og eventuelle andre ting de måtte ha spørsmål om. Informasjonsskrivet ble i ettertid sendt til informantene per e-post. Dette valgte jeg å gjøre for at informantene skulle føle seg ivaretatt. Før intervjuene ble gjennomført ble det også presisert at det var lærernes erfaring og opplevelser jeg var interessert i, og at det ikke finnes en fasit på spørsmålene som ble stilt. Dette valgte jeg å presisere slik at informantene skulle føle seg trygge og å vise at jeg som forsker ville verdsette det som skulle komme frem i intervjuene.

For å få til gode intervjuer og gode samtaler valgte jeg å ta lydopptak av intervjuene, slik at mitt fokus som forsker kunne være på forskeren og selve samtalen til enhver tid. Både før, under og etter intervjuene ble gjennomført var jeg bevisst på eget kroppsspråk og mimikk, slik at informantene skulle oppleve at jeg lyttet aktivt og var interessert i svarene som informantene ga. Kroppsspråk og mimikk som eksempelvis bekræftende nikk og smil kan være med på å skape en trygg og hyggelig atmosfære, noe jeg anså som viktig i forbindelse med intervjuene. Det var viktig for meg å skape gode

rammer, å aktivt jobbe for at informantene skulle oppleve intervjuene som en positiv opplevelse og at det som ble sagt ble verdsatt.

5.4 Analyse

Det foreligger ingen fasit når det gjelder valg av metode for analyse og koding. Når man skal velge metode for analyse og koding, må man se dette ut fra hva som er studiens mål (Saldaña, 2016, s. 69). Når jeg skulle velge metode for analyse og koding, måtte jeg derfor se dette i lys av denne masteroppgavens problemstilling og forskningsspørsmål. Med fokus på informantenes personlige synspunkter og subjektive opplevelser ble temaanalyse benyttet som analysemetode.

Analyse i forbindelse med kvalitativ metode skjer parallelt som datainnsamlingen foregår og er en kontinuerlig prosess. Dette blir synlig gjennom bruk av oppfølgingsspørsmål, samt refleksjoner over intervjusituasjonen og konteksten rundt (Leseth & Tellmann, 2018, s. 123). Transkriberingen av intervjuene inngår dermed også som en sentral del av analysen.

Når inkludering og mangfold i skolen skal forstås og tolkes er det nødvendig å også ta et vitenskapsteoretisk ståsted, ettersom man kan benytte ulike tilnærminger når det kommer til tolkning og forståelse. Ifølge Thagaard legger en hermeneutisk tilnærming vekt på at fenomener kan tolkes på ulike nivåer, og at det ikke finnes en egentlig sannhet (Thagaard, 2018, 37). Hermeneutikken fokuserer på at forståelse er noe som forståes som subjektivt forankret, det gjelder også tolkning (Befring, 2015, s. 20-21). Menneskelige opplevelser og erfaringer skaper rammer for hvordan man forstår omverdenen. Dette vil igjen påvirke tolkning, forståelse og handling. Menneskelige opplevelser og erfaringer er det jeg ønsker å få innsikt i, gjennom valgt metode. Hvordan et utvalg lærere mener at de kan legge til rette for et inkluderende klasserom for elever av Jehovas vitner, avhenger av lærernes kunnskap, arbeidserfaringer og utdanning.

Hermeneutikken handler i hovedsak om prosessen om å bygge videre på noe eksisterende. Denne prosessen resulterer enten i ny forståelse eller så utvides forståelsen som allerede er eksisterende (Befring, 2015, s. 23). Når man skal tolke og forstå må dette skje ut fra den konteksten og sammenhengen det foregår i (Nyeng, 2012, s. 49). Ettersom en hermeneutisk tilnærming til analysen gir rom for forskerens egen analytiske og tolkende stemme, var det denne tilnærmingen jeg valgte å ta utgangspunkt i (Krumsvik, 2019, s. 177).

I arbeid med denne masteroppgaven bringer jeg med meg en forforståelse. Denne forforståelsen vil blant annet ha innvirkning på hvilke spørsmål som blir stilt og hvordan spørsmålene stilles under intervjuene, den vil i tillegg ha innvirkning på analysen av funnene (Brinkman & Kvale, 2015, s. 231). I analysen vil jeg benytte en hermeneutisk tilnærming, da denne tilnærmingen legger vekt på fortolkning og gir rom for forskerens egen analytiske og tolkende stemme (Krumsvik, 2019, s. 177). Grunnlaget for refleksjoner og drøfting i oppgaven, baseres på forforståelsen som jeg som forsker bærer med meg inn i arbeidet med denne masteroppgaven.

For å analysere svarene fra intervjuene, har jeg valgt å benytte meg av tematisk analyse. Ved å benytte tematisk analyse har man mulighet til å gå i dybden på ulike temaer som markerer seg, og man unngår å løsrive sitater fra den sammenhengen de ble til i (Thagaard, 2018, s. 171). Temaområdene jeg har valgt er: lærerens rolle, inkludering, relasjon og dialog, foreldresamarbeid, det faglige innholdet i skolen og det sosiale fellesskapet.

5.4.1 Transkribering

Å transkribere er en fortolkende prosess (Krumsvik, 2013, s. 68-69). Det kan sees på som en sekundær sammenfatting fra selve intervjuet (Brinkmann & Kvale, 2015a, s. 204). Intervjuene ble transkribert ord for ord. Lyddopptakene som ble gjort under intervjuene gjorde det mulig å høre gjennom de innhentede dataene flere ganger, dette gjorde at jeg ble kjent med materiale som jeg senere skulle analysere og drøfte i masteroppgaven. I arbeid med lyddopptakene gjorde jeg interessante funn, og

transkriberingen av intervjuene ga mulighet for en nøyere analyse av datamaterialet (Brinkmann & Kvale, 2015a, s. 206). Transkriberingen gjorde at systematiseringen, sammenligningen og analysen av materiale følte lettere.

For å sikre god kvalitet på transkriberingen var det viktig å holde meg så objektiv som mulig. Fokuset lå derfor på å skrive ned det informantene fortalte, slik det ble sagt. Uten dette fokuset kunne jeg ha endt opp med mine subjektive fortolkninger, som ikke er det oppgaven spør etter. Fyllord, eventuelle dialektord og merkelige formuleringer ble også transkribert, da jeg ønsket å ha mulighet til å lese svarene nøyaktig slik det ble sagt. Ved merkelige formuleringer, har jeg også valgt å transkribere nøyaktig slik svarene ble gitt. Fyllord, dialektord og merkelige formuleringer kunne trolig bortfalt med hensyn til leservennlighet, men ettersom jeg ønsket å ha mulighet til å lese nøyaktige svar, valgte jeg å transkribere alt nøyaktig som det ble sagt i intervjuene. Jeg fant det ikke nødvendig å foreta noen endringer i forbindelse med transkriberingen for å anonymisere ytterligere.

5.5 Validitet og reliabilitet

Validitet handler om hvorvidt studien og metoden som er benyttet er egnet for å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene som hører til (Brinkman & Kvale, 2015, s. 367; Bryman, 2016, s. 697). Validitet kan deles inn i flere former, hvor begrepsvaliditet er den mest grunnleggende. Det handler om at man «undersøker det fenomenet man ønsker å undersøke» (Nyeng, 2012, s. 109). Valg av metode er beskrevet utdypende i kapittel 6.1. Metoden ansees som egnet for å besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene som denne studien dreier seg om.

Validitet er knyttet til resultatene av forskningen og hvordan dataene tolkes. Thagaard forklarer det på følgende måte «Validitet handler om gyldighet av de tolkninger forskeren kommer frem til» (Thagaard, 2018, s. 189). Lydopptakene av intervjuene er med på å styrke studiens validitet ettersom det var mulighet for å høre gjennom intervjuene og transkribere dem i ettertid. På denne måten kunne jeg sikre at informantens stemme og ytringer i sin helhet ble ivaretatt (Johnsen, 2018, s. 206). Å ta

lydopptak av intervjuene kunne også virke negativt inn på informantene ettersom informantene kunne bli nervøse, ubekvemme og usikre, som kunne påvirke svarene deres (Bryman, 2016, s. 480). Jeg var derfor tydelig på å ønsket informantenes erfaringer, opplevelser og tanker, og at det ikke finnes noen svar som er feil. Dette ønsket jeg å presisere for å gjøre informantene trygge og komfortable i intervjusituasjonen. Det ble også stilt oppfølgingsspørsmål underveis slik at jeg kunne forsikre meg om at jeg hadde forstått svarene slik det var ment, i tillegg var oppfølgingsspørsmålene med på å gi mulighet for gode beskrivelser fra informantene.

Reliabilitet handler om i hvilken grad en studie vil få lignende resultater ved et senere tidspunkt ved å benytte lik fremgangsmåte og metode (Brinkmann & Kvale, 2015a, s. 367). Altså om det er «konsistens i funnene over tid» som Nyeng skriver (Nyeng, 2012, s. 107). Studiers reliabilitet handler ikke nødvendigvis om at resultatene kan reproduseres på senere tidspunkt, ettersom det kan ha skjedd endringer fra tidspunktet den første studien ble gjennomført (Kleven & Hjordemaal, 2018, s. 100). Generelt i kvalitative studier er det normalt å ha et lavt antall informanter. Selv om jeg kun har fire informanter kan funnene fra dette være representativt for et større utvalg, og det kanskje kan vise en tendens når det gjelder meninger og holdninger blant noen lærere. Alle informantene arbeider på skoler hvor elevgruppen er mangfoldig, hadde jeg intervjuet lærere fra områder hvor elevgruppen er mer homogen, er det mulighet for at svarene hadde vært annerledes. Ved et større utvalg informanter kunne man kanskje opplevd å få ulike meninger og holdninger blant lærere.

Forskerens objektivitet er også en viktig faktor når det gjelder studiens validitet og reliabilitet. Studien baserer seg som nevnt på et hermeneutisk perspektiv, hvor forforståelse og tolkning er forankret subjektivt. Analysen har dermed vært en prosess hvor dataen har blitt organisert og sortert, og ikke vært en objektiv prosess. Analyseprosessen har skapt klarhet og oversikt over de innsamlede dataene, og har vært med på å øke egen forståelse og innsikt.

5.6 Forskerrollen og etisk vurdering

Som forsker i et forskningsprosjekt vil man møte på etiske valg undervis i arbeidet, dette kommer av at rollen som forsker har både eksplisitte og implisitte krav og forventninger til hvordan rollen skal utøves (Leseth & Tellmann, 2018, s. 144). Ettersom jeg var en aktiv del av datainnsamlingen, har jeg måttet ha et bevisst og kritisk blikk på min rolle som intervjuer (Dalen, 2011, s. 16-17). Gjennom min rolle som intervjuer hadde jeg mulighet til å påvirke informantene og de innsamlede dataene (Befring, 2015, s. 118).

I forskning har man et ansvar for informantene som deltar i forskningsprosjektet. Informantene i mitt forskningsprosjekt delte sine erfaringer rundt barn av Jehovas vitner i klasserommet. Som forsker er det viktig å skape gode rammer og aktivt jobbe for at informantene skal oppleve intervjuene som en positiv opplevelse.

Prosjektet ble meldt inn til Norsk senter for forskningsdata (NSD), for å sikre informantene og de etiske aspektene. Ettersom jeg skulle behandle personopplysninger for lydopptak og samtykkeskjemaer, ble det stilt krav om godkjenning av NSD. Dataene ble samlet inn etter søknaden var godkjent. For å ta lydopptak av intervjuene benyttet jeg datainnsamlingsverktøyet *Nettskjema diktafon*. Datainnsamlingsverktøyet fungerer ved at man laster ned en app på telefonen med mulighet for å ta lydopptak, når lydopptaket avsluttes blir det umiddelbart kryptert og man må logge inn på datainnsamlingsverktøyet nettside for å kunne høre gjennom lydopptakene. Lydopptakene ble umiddelbart kryptert, og det var ikke mulig å lytte til dem via mobilappen.

I forkant av intervjuene fikk informantene tilsendt et informasjonsskriv og et samtykkeskjema. I informasjonsskrivet fikk informantene informasjon om formålet med intervjuene og hva intervjuene skal brukes til, samt at det er frivillig å delta, at de når som helst kan trekke samtykket sitt uten å oppgi grunn og hvilke rettigheter informantene har. På samtykkeskjemaet må informantene krysse av på om de samtykker til å delta i intervjuet og at deres opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet. Jeg har innhentet skriftlig samtykke fra alle informantene før intervjuene ble gjennomført.

For å ta hensyn til personvern er alle informantene og steder anonymisert og fått fiktive navn. Personopplysninger ble oppbevart atskilt fra intervju og lydopptak, slik at det ikke ville være mulig å identifisere informantene ved tap av mobil og pc eller andre situasjoner som kunne forekommet. Dette ble gjort for at informantene ikke skulle kunne bli identifisert og gjenkjent, verken gjennom deres navn, navn på arbeidsplass eller andre faktorer som kan knyttes direkte til informantene. Som forsker har jeg taushetsplikt om dataene som samles inn, noe som er svært viktig for å respektere og ivareta informantenes personvern.

Etisk vurdering innebærer også at produktet som leveres inn er skrevet av meg, å bruke andres arbeid ansees som plagiat. Jeg er også klar over at det ikke lov å fabrikkere data, og at dataene som samles inn skal være sanne.

6 Presentasjon av funn og analyse

Etter at intervjuene ble gjennomført, ble svarene transkribert. Jeg leste nøye gjennom svarene fra informantene, og markerte ut det jeg anså som relevant for oppgaven. På grunn av leservennlighet har jeg valgt å dele inn funn og analyse i flere deler slik av teksten vil oppleves mer oversiktlig og lettleselig. Alle informantene svarte konkret på spørsmålene. I svarene som ble gitt ble det brukt både hverdagslige begrepet og språk, samt teoribaserte begreper.

Funnene skal videre analyseres ut fra et hermeneutisk perspektiv. Å analysere funnene handler om å undersøke hva intervjuene forteller meg, og finne meningen i det som ble sagt i intervjuene (Dalland, 2017, s. 87). For å analysere intervjuene, skal jeg benytte temaanalyse. Denne analysemetoden gjør at man kan gå mer i dybden i de ulike temaene (Thagaard, 2018, s. 171). Et hermeneutisk perspektiv legger som nevnt vekt på fortolkning og forståelse, og at dette er sentralt når det gjelder studiet av mennesker og deres handlinger. Min tolkning vil være påvirket av forforståelsen som jeg bærer med meg inn i denne oppgaven. Meningen i intervjuene blir konstruert ved at jeg tar informasjonen fra intervjuene til meg, og kobler den med min forforståelse. Dette viser Thurén til i hans beskrivelse av den hermeneutiske sirkel. På den måten bygger jeg videre på forforståelsen min, samtidig som jeg konstruerer ny forforståelse. Ny kunnskap og forståelse gjør at jeg kan revidere og utvikle forståelsen min i en prosess som er kontinuerlig (Thurén, 2009, s. 70).

6.1 Lærerens rolle

«Å ikke møte elevene med fordommer og egne meninger», anser Janne som en av læreres viktigste oppgaver i møte med Jehovas vitner i skolen. Videre fortalte hun at dette gjelder både for elever og deres foresatte. Hun poengterer at elever ikke skal oppleve fordommer i skolen. Å skape relasjoner til elever av Jehovas vitner har alltid vært uproblematisk for henne, ettersom hun først og fremst har vært opptatt å bli kjent med alle elevene som norskskribenter, klassevenner, hvem de er i gymtimene og lignende. «Jeg opplever at elevene fra Jehovas vitner har en positiv innstilling til skolen

og de har støttet meg i rollen som lærer» forteller hun på en klar og tydelig måte og avslutter med et smil. Jeg tolker tonefallet og kroppsspråket hennes som at det å bli støttet av disse elevene følte godt og at det var noe hun satte pris på. Janne avslutter med å si at hun tror det er mye likt som med alle andre religioner, hvor dialog, relasjoner, åpenhet og det å tørre å stille spørsmål er viktig. Det kommer tydelig frem at informantene har god erfaring med elever av Jehovas vitner, gjennom ulike opplevelser, erfaringer og hendelser hun deler underveis i intervjuet. Gjennom svarene som blir gitt benytter hun et hverdagsligspråk og gir gode, reflekterende og utdypende svar uten behov for oppfølgingsspørsmål.

På spørsmål om hva Matilde mener er lærerens rolle i møte med elever av Jehovas vitner, svarer hun følgende «med tanke på oppgaver overfor Jehovas vitner så vil jo det bli samme oppgave som jeg har overfor andre familier». Hun utdyper dette videre med å si at lærerens rolle handler om å inkludere, imøtekomme og å være i dialog med elev og elevens foresatte. Begrepene dialog og relasjoner var faktorer som hun anså som spesielt viktig i forbindelse med lærerens rolle, og som hun hadde hatt gode erfaringer med selv. «Å lytte, være åpen og det å stille spørsmål» mener Matilde er viktig i dialog og relasjonsbygging, samt for å kunne tilrettelegge for eleven. Videre omtaler hun de to begrepene på følgende måte: «Fryktelig viktige faktorer for å kunne tilfredsstille behov på begge sider, fra skolens side, og hva man har muligheten til, og hva man og hvor man skal sette grenser for hva man kan gjøre, men også motsatt liksom». Informanten har et tydelig fokus på relasjon og dialog med både elev og elevens foreldre. Gjennom svarene hun gir kommer det frem at hun har gode erfaringer når det gjelder elever av Jehovas vitner i klasserommet. I tillegg benytter hun et hverdagslig språk og svarene kommer relativt fort, dette kan tyde på at hun har klare oppfatninger av hva hennes rolle som lærer innebærer.

«Læreren har jo som oppgave å ivareta eleven, skape trygge rammer og at bidra til at eleven opplever inkludering i settinger som kan være utfordrende for dem», forteller Marit. Videre forteller hun at lærere også skal legge til rette for å skape et godt læringsmiljø og for at elevene skal oppleve mestring. «Et godt og trygt læringsmiljø og opplevelse av mestring er viktige faktorer for å trives på skolen, og ikke minst viktige

forutsetninger for læring», utdyper hun. Det å skape trygghet blant elevene og at de føler seg inkludert ser hun på som det viktigste når det kommer til lærerens rolle. Svarene blir gitt uten tenkepause eller nøling. Hun svarer først kort og konkret, før hun utdyper videre uten oppfølgingsspørsmål. Det kommer tydelig frem at faktorene som ble nevnt er noe hun har reflektert over selv, og at det ikke var tanker som ble til under intervjuet.

Når det gjelder lærerens roller forteller Torstein at en lærer har mange, svært varierende roller. Det han selv opplever som spesielt viktig som lærer handler om å kunne formidle en forståelse av det å leve i et mangfold, og utvikle aksept og respekt for ulike synspunkter. For å kunne få til dette må man praktisere en fordomsnedbyggende undervisning, forteller han videre i intervjuet. «På et generelt grunnlag har læreren en rekke oppgaver overfor alle elever, men når man har elever med en Jehovas vitner bakgrunn føler man et visst ekstra ansvar, spesielt i undervisningssammenheng», forteller han. Han anser også dialog som viktig i møte med elever av Jehovas vitner, og er opptatt av dette i møte med det faglige innholdet i skolen. Torstein bruker både fagbegreper og teoribaserte begreper i sine svar, og det er tydelig at han har mye kunnskap innenfor religionsfeltet. Han svarer svært utfyllende og er veldig engasjert. Det er tydelig at han interesserer seg for mangfoldet i skolen og har mye kunnskap, noe som ble sagt i intervjuet.

6.2 Inkludering

Når det kommer til inkludering forteller Marit at «Læreren har jo som oppgave å ivareta eleven, skape trygge rammer og at bidra til at eleven opplever inkludering i settinger som kan være utfordrende for dem». Videre fortalte hun at «det å skape trygghet blant elevene og at de føler seg inkludert og anerkjent» ser hun på som det viktigste når det kommer til sin rolle som lærer. Det kommer tydelig frem at Marit er opptatt av å skape trygge rammer for elevene, samt ha fokus på inkludering og ivaretagelse av eleven. Informanten begynte å svare så fort spørsmålet var ferdigstilt, uten behov for tenkepauser. Hun var engasjert i svaret hun ga, både i stemmen og i kroppsspråket.

Janne har erfaring med at elevene i klassen er gode på å inkludere og anerkjenne mangfoldet i klassen. Når det gjelder elever med bakgrunn i Jehovas vitner har hun eksempelvis opplevd flere ganger at jentene i klassen har invitert til «jentekveld» i forbindelse med fødselsdager. Janne forteller at jentekveldene har lignet på fødselsdagsfeiring i form av mat og kaker, men hvor gaver og bursdagssang uteblir. Dette skal medelevene ha gjort bevisst for å inkludere eleven med bakgrunn i Jehovas vitner. Hun forteller at begge kjønn har vært flinke til å inkludere i form av å legge til rette for at vitnene kan delta på ulike ting, uten at det strider mot troen deres. Ut fra svarene som Janne gir tolker jeg at Janne er oppmerksom på temaene inkludering og anerkjennelse, hvor hun også opplever at elevene hennes er gode på å inkludere og anerkjenne i praksis.

For Torstein er det viktig å kunne formidle en forståelse av det å leve i et mangfold. Han forteller at det å utvikle aksept og respekt for ulike synspunkter, er spesielt viktig for han som lærer. For å kunne få til dette må man praktisere en fordomsnedbyggende undervisning, forteller han videre i intervjuet. Å utvikle aksept og respekt for ulike synspunkter, samt å praktisere en fordomsforebyggende undervisning kan virke inkluderende for elevene. At Torstein er opptatt av å praktisere en fordomsnedbyggende undervisning kan tyde på at han er opptatt av at elevene skal inkluderes og at mangfold skal anerkjennes og respekteres.

Det kan se ut til at informantene er oppmerksomme og opptatte av inkludering og anerkjennelse. Informantene formidler dette på ulike måter, men opplevelsen av deres svar er at inkludering og anerkjennelse er viktige temaer for informantene.

6.3 Relasjon og dialog

Begrepene dialog og relasjoner var faktorer som Matilde anså som spesielt viktig i forbindelse med lærerens rolle, og som hun hadde hatt gode erfaringer med selv. «Å lytte, være åpen og det å stille spørsmål» mener Matilde er viktig i dialog og relasjonsbygging, samt for å kunne tilrettelegge for eleven. Videre omtaler hun de to begrepene på følgende måte: «Fryktelig viktige faktorer for å kunne tilfredsstille behov

på begge sider, fra skolens side, og hva man har muligheten til, og hva man og hvor man skal sette grenser for hva man kan gjøre, men også motsatt liksom». Informanten har et tydelig fokus på relasjon og dialog med både elev og elevens foreldre.

Å skape relasjoner til elever har alltid vært uproblematisk for Janne, uansett hva slags tro elevene har. Hun har vært opptatt av å bli kjent med alle elever i skolen som norskskribenter, klassevenner, hvem de er i gymtimene og lignende, og ikke blitt kjent med elevene ut fra hvilken religiøs tilhørighet eller etnisk opprinnelse elevene har. «Jeg opplever at elevene fra Jehovas vitner har en positiv innstilling til skolen og de har støttet meg i rollen som lærer» forteller hun på en klar og tydelig måte og avslutter med et smil. Janne viser her at hun behandler alle elever likt, og blir kjent med alle elevene på lik måte til tross for ulikheter.

For Torstein er dialog er viktig i møte med elever av Jehovas vitner. Han er spesielt opptatt av dette i møte med det faglige innholdet i skolen. Han forteller at gjennom gode relasjoner og dialog, opplevde han å bli tryggere når han skulle formidle fagstoff om deres tro i undervisning. Torstein viser at han var opptatt av å inkludere dem i undervisning knyttet til deres tro og anerkjenne deres religiøse tilhørighet. Når det gjaldt inkludering og anerkjennelse var han oppmerksom og opptatt av at elevene skulle bli møtt av en inkluderende og anerkjennende lærer som hadde rom for alle elever.

Det kommer tydelig frem at dialog og relasjon er viktige faktorer for informantene, ettersom det nevnes av alle informantene opp til flere ganger.

6.4 «Foreldresamarbeidet er nøkkelen»

«Foreldresamarbeidet er nøkkelen», sa Janne i starten av intervjuet. Svaret kom før spørsmålet var ferdigstilt, og det er tydelig at hun ser på samarbeidet som svært viktig. Hun begrunner svaret med at det er foreldrene som kjenner elevene best, og at et slikt samarbeid er nødvendig for å kunne tilrettelegge på best mulig måte. Hun forteller at hun har opplevd at det er stor forskjell på de ulike vitnene hun har vært lærer for, «noen tar troen veldig alvorlig og er veldig strenge, mens andre tar det ikke like strengt. Noen av elevene vi har hatt har fått lov til å være med på juleshow og juleverksted, selv

om vi kaller det for juleshow og juleverksted. Men for andre vitner har vi måtte lage avtaler fordi de ikke fikk lov til å være med på sånt». Tilrettelegging er igjen viktig for og kunne bygge gode relasjoner med elevene, som var veldig viktig for henne. Hun påpeker dog at foreldresamarbeid er kjempeviktig når det gjelder alle elevene og ikke bare når det gjelder Jehovas vitner. Det kommer tydelig frem hva Janne mener om foreldresamarbeidet, da hun benytter sterke ord når hun omtaler foreldresamarbeidet som «nøkkelen». Ettersom hun har ulik erfaring når det gjelder vitnene og ulik grad av praktisering av tro, opplever hun foreldresamarbeidet som en ressurs og til god hjelp når hun skal tilrettelegge på best mulig måte. Ut fra hva hun forteller opplever jeg at hun har god erfaring med foreldresamarbeid i møte med Jehovas vitner, og er svært opptatt av å få til et godt samarbeid for begge parter.

På spørsmålet om informantene anser foreldresamarbeidet som viktig, svarte Matilde følgende «Hundre prosent viktig. Jeg kan ikke få presisert det nok egentlig, hvis man underkjenner eller lar vær å være i dialog, vil man møte på mange konflikter eller utfordringer». Hun syntes det var viktig å kunne stille spørsmål for å tilrettelegge på best mulig måte for eleven, men også med tanke på relasjoner. Matilde opplevde at foreldrene hadde tiltro til henne, og at hun kunne presentere dilemmaer som forekom i skolesammenheng. I dette foreldresamarbeidet kunne hun eksempelvis si følgende: «... dette ser jeg kan være utfordrende. Hva tenker dere?». Hun mener at man må tørre å gå i dialog med foreldrene og stille spørsmål eller presentere dilemmaer som kan forekomme i skolesammenheng. Videre forteller hun at man ofte praktiserer egen tro annerledes enn andre mennesker, derfor må man legge bort det man vet om religionen eller trossamfunnet og eventuelle fordommer, og bygge kunnskap gjennom dialog. Videre forteller hun om egen erfaring når det gjelder samarbeid med foreldre av Jehovas vitner, og forteller at erfaringen hun har er positiv. Matilde er opptatt av at man ikke skal møte elever og foreldre med bakgrunn i Jehovas vitner med fordommer og forutinntatthet, men at man heller skal bygge ny kunnskap gjennom dialog. Hun poengterer at religion praktiseres svært individuelt, og at stereotype oppfatninger og fordommer kan være svært uheldig. Underveis som svarene blir gitt har Matilde et noe alvorlig uttrykk i ansiktet, som kan tolkes som at dette er et tema som er viktig for henne og som hun tar alvorlig.

Når det kommer til spørsmål om foreldresamarbeidet, svarer Marit følgende: «Foreldresamarbeidet er viktig uansett hvilke elever det er snakk om, men kanskje ekstra spesielt når det gjelder elever som er Jehovas vitner». Hun tar en liten pause, men før jeg rekker å stille oppfølgingsspørsmål begrunner hun på følgende måte: «Og det handler vel kanskje om at den kunnskapen vi har rundt Jehovas vitner, og fordommer, kan gjøre det ekstra vanskelig, så et bra foreldresamarbeid er viktig». Hun begrunner altså med at lite kunnskap blant lærere og eventuelle fordommer, kan gjøre det vanskeligere for lærere og derfor er et foreldresamarbeid viktig. «Jehovas vitner er et trossamfunn hvor det er ekstra hensyn som bør tas i skolesammenheng», sa hun videre i intervjuet. Hun utdyper ved å nevne at man bør ta ekstra hensyn i forbindelse med høytider og markeringer som kolliderer med deres syn, som for eksempel 17. mai, jul og bursdager. Her viser Marit at hun har noe kunnskap om Jehovas vitner, og at hun er bevisst på at man bør ta ekstra hensyn rundt høytider og andre merkedager. Hun forteller videre at et godt foreldresamarbeid kan gi mer kunnskap om troen og dermed være med på å motarbeide eventuelle fordommer og negative holdninger blant elever og lærere. Janne ser på god dialog og gode relasjoner til foreldrene som en ressurs, spesielt i situasjoner som kan oppleves utfordrende eller i forkant av temaer som ikke deler samme syn som trossamfunnet. Avslutningsvis forteller hun at holdninger til skole ofte kommer fra hjemmet, og at et godt foreldresamarbeid vil kunne virke positivt inn på elevenes egne holdninger til skole.

På spørsmål om foreldresamarbeidet svarer Torstein kort og konkret at foreldresamarbeid er viktig, med et smil om munnen. Noe jeg opplever understreker svaret. Han utdyper videre med at foreldresamarbeidet faller naturlig på barneskolen, mens på ungdomstrinnet blir foreldrene en mer passiv part ettersom lærere løser en del ting i samarbeid med elevene. Torstein forteller videre at foreldre av Jehovas vitner ikke uttrykker et større ønske om et godt samarbeid med skolen, enn foreldre fra andre livssyn og religioner. Informanten opplever dog at foreldre av Jehovas vitner sier ifra fort dersom det skulle være noe, og at de gjerne informerer om religion ved første samtale. Han ønsker et bedre «treparts-samarbeid», og anser dette som spesielt viktig i religionsklasserommet da det blant annet kan sitte gode ressurser blant foreldre.

Informanten forteller at han har opplevd at gjennom gode dialoger med foreldre, har klassen blitt invitert til ulike arenaer knyttet til krle-faget, blant annet forteller han at en tidligere klasse har blitt invitert til en moské. Torstein avslutter ved å si følgende «I skolen kan man ved flere anledninger og i ulike fag, møte på kontroversielle temaer. I møte med slike temaer opplever jeg at foreldresamarbeidet kan fungere som en støtte ved at dialog kan være med på å forhindre utilsiktede konsekvenser». Gjennom svarene Torstein gir opplever jeg at han føler ekstra støtte i foreldresamarbeid og er opptatt av å ha god relasjon til foreldre og elever, spesielt når det gjelder krle-faget men også i andre fag og ved flere anledninger. Dette er noe han sier eksplisitt i intervjuet, i tillegg til å prate mye positivt rundt temaet. Han opplever at foreldre kan fungere som en viktig ressurs både når det gjelder ulike anledninger i skolen, temaer i undervisning og at foreldre kan være en ressurs når det gjelder ekskursjoner i forbindelse med religioner og livssyn.

Informantene er enstemmige når det gjelder samarbeid med hjemmet. Alle informantene mener at foreldresamarbeidet er viktig. På spørsmål om de anser dette samarbeidet som viktig, svarte de fire informantene kort og konkret (eks. «Hundre prosent viktig» og «Ja»). Videre i intervjuene ble det sagt at god dialog med hjemmet kan være til god hjelp når det oppstår dilemmaer for elever med Jehovas vitner bakgrunn, men også for å tilrettelegge på best mulig måte for elevene, som igjen er med på å påvirke relasjonen mellom lærer og elev. I tillegg vil dialog gi økt kunnskap til lærerne, som kan være med på å motarbeide eventuelle fordommer blant lærere. Det kommer tydelig frem at informantene ønsker god dialog med foreldrene og at dette kan være til god hjelp i skolehverdagen. Min analyse av deres svar er at de ser foreldresamarbeidet som viktig for å kunne inkludere og tilrettelegge for elevene på best mulig måte. Mitt inntrykk er at et godt samarbeid med foreldrene gir lærerne en følelse av ekstra trygghet og støtte.

6.5 Det faglige innholdet i skolen

Når det gjelder det faglige innholdet i skolen, har Janne opplevd at flere av temaene i hennes fag kan oppleves som utfordrende. Utfordrende for henne og utfordrende for

elevene med bakgrunn i Jehovas vitner, fordi det strider mot deres tro. Hun nevner temaer som blant annet abort og sex før ekteskapet blant temaer som kan oppleves utfordrende, ettersom dette er temaer som strider mot trossamfunnets verdier. «I slike tilfeller har Jehovas vitnene holdt seg passive», sier hun. Hun tar en liten pustepause/tenkepause før hun fortsetter: «enkelte av elevene av Jehovas vitner har kommet fra strenge hjem, og det vil være vanskelig å være i et klasserom hvor det prates åpent om sex og sexrelaterte temaer». Fordommer og hvordan man som lærer skal håndtere dette, er noe hun som informant opplever som vanskelig. Gjennom intervjuet med Janne kommer det tydelig frem at hun er opptatt av å tilrettelegge på best mulig måte for elevene og mangfoldet i klassen. Svarene hun gir tolker jeg som at hun reflekterer mye over rollen hennes som lærer, dette kommer blant annet tydelig frem når hun forteller at hun syntes det er vanskelig å skille «hva er mine fordommer?» og «hva tror jeg dette barnet føler?».

Marit og Matilde opplever ingen spesielle utfordringer angående det faglige innholdet i skolen. De nevner derimot en rekke aktiviteter knyttet til ulike høytider og merkedager som oppleves utfordrende.

Torstein er svært opptatt av at elevene skal kjenne seg igjen i det som blir formidlet. I undervisning har elevene av Jehovas vitner blitt tilbudt dialogisk undervisning av lærer, slik at fagkunnskapen som formidles er riktig. Han forteller at to av de fire elevene av Jehovas vitner vedkommende har hatt, har takket ja til å ta del i en dialogisk undervisning om troen. Videre forteller han at hans jobb som lærer blant annet er å «formidle verdiene som står i læreplanen, men også formidle forståelse for de som ikke nødvendigvis er enig i verdiene i læreplanen». Han legger til «dette også er med på å skape en forståelse på hva som er ordentlig mangfold». I forhold til formidling av ulike religioner og trossamfunn har han fokus på å formidle en forståelse av «hvorfor», for å utvikle elevenes aksept og respekt overfor andre religioner og trossamfunn, forteller han. I undervisning om Jehovas vitner har han blant annet fokus på å «formidle en forståelse av hvorfor Jehovas vitner praktiserer sin misjonsvirksomhet på den måten de gjør», og lar gjerne elevene tenke over hvordan de selv ville praktisert sin misjonsvirksomhet. Svarene Torstein gir meg forteller meg at han er interessert og

engasjert i religion om mangfold, noe han fortalte innledningsvis i intervjuet. Det at han tilbyr elevene med bakgrunn i Jehovas vitner dialogisk undervisning, tolker jeg som at han ønsker at elevene skal kjenne seg igjen i det som blir formidlet, noe han også fortalte selv at han var opptatt av.

6.6 Det sosiale fellesskapet

Matilde opplevde ingen spesielle utfordringer i forbindelse med det faglige innholdet i skolen. Informanten fant det noe mer utfordrende i forbindelse med skoleavslutninger før jul. «Skal eleven delta på det som blir fremført på scenen, delta i kulissene eller skal ikke eleven delta på skoleavslutningen i det hele tatt?» var spørsmål hun gjerne kunne være usikker på når det gjaldt elever av Jehovas vitner. Disse spørsmålene fikk informanten svar på gjennom god dialog med foreldrene. Informanten nevnte også at andre religiøse høytider som for eksempel påske og merkedager som eksempelvis 17. mai, kunne oppleves som utfordrende for henne som lærer. Videre forteller hun at hun opplevde det noe mer utfordrende når det kom til det sosiale i skolen. «Når man eksempelvis ikke deltar i bursdager, som i utgangspunktet skal være en inkluderende tilstelning, kan det bli ekskluderende når man ikke deltar ettersom fraværet blir fort blir veldig synlig», forteller hun. Hun tar en kort pause før hun fortsetter «derfor er det viktig å tilrettelegge på best mulig måte i skolen, slik at man skaper en inkluderende arena på skolen og at alle elever føler seg inkludert». Jeg opplever at Mathilde er oppmerksom på at det er store forskjeller på praktisering av tro, og at hun anser dialog med hjemmet er nødvendig for å få innsyn i hvordan de praktiserer sin tro.

Marit nevnte ingen spesielle utfordringer med det faglige innholdet, men nevnte i likhet med Matilde også aktiviteter i forbindelse med jul og påske, 17. mai, bursdager og valg, som utfordrende. Hun forteller at undervisning knyttet til høytider og merkedager ofte er aktiviteter og oppgaver som bidrar positivt til klassemiljøet. Videre forteller hun følgende «Når elever avstår fra dette, er det vanskelig å gjøre så undervisningen ikke føles ekskluderende for dem, med tanke på at skolen skal være en inkluderende arena», sier hun. Ansiktsuttrykket og tonefallet gir meg et inntrykk av at dette er noe hun opplever som utfordrende. Sammenlignet med de andre informantene gir Marit noe

kortere svar og det er behov for oppfølgingsspørsmål underveis i intervjuet. Noen er mer verbale enn andre, noe som kan komme av mange ulike årsaker.

6.7 Oppsummering av funn

Som lærer har man mange varierte oppgaver. Dette var noe informantene uttrykte i intervjuene, og samtlige ramset/listet opp en rekke oppgaver man har som lærer. Her er et lite utvalg av det som ble ramset/listet opp: dialog med elever og foreldre, skape gode relasjoner, å inkludere, imøtekomme, skape trygge rammer og et godt læringsmiljø, legge til rette for mestring, ivareta eleven, praktisere fordomsnedbyggende undervisning og å bidra til å skape aksept og respekt for andre synspunkter. Av alle oppgavene som ble ramset/listet opp, var det stikkordene dialog og relasjoner som ble nevnt flest ganger gjennom de fire intervjuene. Det ble påpekt av alle informanter at dette er faktorer som er viktig uansett religion, livssyn og kultur. Dialog er viktig både i møte med elev og foresatte, men også med ledelse og kollegaer.

Foreldresamarbeidet ansees som viktig av alle informantene. På spørsmålet om informantene opplever foreldresamarbeidet som viktig, svarte alle informantene kort og konkret, uten nøling, før alle utdypet svaret videre. De fire informantene opplever at et godt foreldresamarbeid er viktig for å kunne tilrettelegge på best mulig måte, enten det måtte gjelde i forbindelse med religion, diagnoser eller andre faktorer som trenger tilrettelegging.

Flertallet av informanter forteller at de ikke opplever noen spesielle utfordringer i forbindelse med det faglige innholdet i skolen, men at høytider og andre merkedager kan oppleves som utfordrende ettersom dette er dager som i utgangspunktet ikke markeres av Jehovas vitner. Av høytider og merkedager som nevnes, nevnes blant annet jul, påske, 17. mai, bursdager og valg som utfordrende. Det er mange situasjoner i skolen som kan virke ekskluderende for elever som blant annet har bakgrunn i Jehovas vitner, selv om skolen skal være en inkluderende arena. Dialog med foreldre kan gi lærer verktøy og råd for å håndtere slike situasjoner på best mulig måte. En av informantene opplever fordommer og håndteringen av disse som utfordrende.

7 Drøfting

Jeg har nå presentert og analysert funnene fra intervjuene. På grunn av leservennlighet og oversiktighet ble funnene delt inn i flere deler. I det følgende skal jeg drøfte funn og analyse opp mot oppgavens problemstilling. Jeg vil også benytte meg av teori fra teorikapittelet og fra tidligere forskning, samt relevant litteratur om trossamfunnet.

7.1 Lærerens rolle

Dagens skole er mer mangfoldig enn tidligere. Elever av Jehovas vitner er en av flere minoriteter, minoriteter i form av eksempelvis tro, kultur eller elever med funksjonsnedsettelse. Alle mennesker har behov for å bli sett, bli anerkjent og inkludert. Behovet for å bli anerkjent er kanskje størst hos disse elevene, om de har et syn på seg selv som er annerledes. Sett i lys av Honneth's tre sfærer av anerkjennelse, vil dette gjelde på individnivå, i rettslig sammenheng og i det sosiale fellesskapet.

7.1.1 Tilrettelegging for inkludering

Lærere skal legge til rette for at alle elever skal inkluderes i fellesskapet, både faglig og sosialt, og derved skape et godt læringsmiljø, som det står nedfelt i styringsdokumenter. Informantene bruker beskrivelser som «ivareta eleven», «skape trygge rammer» og «bidra til at elevene opplever inkludering i vanskelige settinger» når de forteller om deres roller som lærer. En av informantene forteller at elevene hennes er gode på å inkludere og ta hensyn til hverandre. Torstein er opptatt av at formidle en forståelse av det å leve i et mangfold, slik at elevene hans kan utvikle aksept og respekt for ulike synspunkter, som virker inkluderende. Det informantene forteller, kaller Schibbye for en anerkjennende væremåte. Denne væremåten handler om å være et medmenneske som lytter, tolererer, forstår og anerkjenner, og stemmer overens med Honneths kjærlighetsfære. Anerkjennelse i form av kjærlighet nevnes spesielt av Jorde som en forebyggende faktor i skolen (Jorde, 2020, s. 169). Medlie trekker frem dette som informantene beskriver om å formidle gode verdier, tilrettelegge undervisning etter elevens behov. Vi kan se hos både Medlie og Lund at relasjonen mellom lærer og

elev sees på som spesielt viktig. Der Medlie trekker frem relasjonen i forbindelse med elevenes følelse av mestring, tilhørighet og inkludering, kobler Lund kvaliteten på relasjonene til opplevelsen av anerkjennelse hos eleven og dens påvirkning på utvikling av selvet. Hun peker på Honneths tanker om anerkjennelse som noe relasjonelt og dynamisk, noe ikke-statisk, som kan forklares med at relasjoner er noe som det må arbeides med kontinuerlig for å opprettholde, som endres over tid. Vi ser at informantene bruker ord som lytte, ivareta, inkludere, «skape relasjoner» og «være i dialog», noe som kan bety at de er bevisst på det dynamiske i relasjoner, at de ikke bare skal skapes, men også opprettholdes.

I skolen skal alle elever ha like rettigheter og bli behandlet på en likeverdig måte. Dette samsvarer med Honneth sin rettslige sfære. Flertallet av informantene forteller at de behandler alle elever likt og at de ønsker å bli kjent med elevene uten fokus på tilhørighet og tro. Videre i intervjuene kommer det frem at informantene tar ekstra hensyn til elever av Jehovas vitner, til tross for at de innledningsvis fortalte at de behandler alle elever likt. Sødal skriver at lærere kan være forutinntatt i møte med Jehovas vitner, og at de derfor kan behandles som en homogen gruppe (Sødal, 2000, s. 90). Lund finner hos sine informanter, at det er ulike oppfatninger og forståelse for hva «mangfold» innebærer, når de samtidig knytter dette begrepet til inkluderende holdninger, kan det være en sammenheng med det Sødal finner, at det i praksis kan være vanskelig for noen å se mangfold innenfor en minoritet, som Jehovas Vitner er.

I skolen skal elevene oppleve anerkjennelse som individ og som medlem av et større fellesskap, både for tilhørighet til sin religion, og i klassefellesskapet. Honneth beskriver dette i den tredje sfæren, sosial verdsetting. Anerkjennelse gis til gruppen som helhet, og kan gi følelse av tilhørighet, mestring i et fellesskap, men også anerkjennelse av sitt eget unike bidrag til gruppen (Honneth 2008). Sosial verdsettelse som en del av fellesskapet hverken på grunn av eller på tross av minoritetsbakgrunn, men som gruppe som helhet, som del av noe større. Men også verdsettelse og anerkjennelse på grunn av sine unike ferdigheter, kunnskaper, tilhørighet til sin religion eller kultur. En av informantene forteller om elevene som på eget initiativ inkluderer elever med Jehovas vitner-bakgrunn, og å videreformidle forståelse og aksept for hverandre. Informantene

snakker om dialog, forståelse og kunnskap, om inkludering og å møte og ivareta elevene. Samtidig kan det se ut til at de i tillegg gir indirekte anerkjennelse av elever med bakgrunn i Jehovas vitner gjennom å videreformidle kunnskap til fellesskapet, at de og andre minoriteter bidrar med ny forståelse og perspektiver inn i fellesskapet, en forståelse av hvorfor, og at de andre elevene har integrert en begynnende forståelse av mangfold.

7.1.2 Fordommer

Det er viktig at lærere legger bort eventuelle fordommer og forutinntatthet, om de skal klare å anerkjenne innenfor de tre sfærer av anerkjennelse. Informantene forteller at det er viktig å legge bort eventuelle fordommer man måtte ha, egne meninger og holdninger og møte elevene som den personen de er uten fokus på tro. Her kan det i noen tilfeller være en mulighet for at eleven vil føle mangel på anerkjennelse for troen sin. Eller det kan være at lærer velger å bli kjent med og anerkjenne eleven som individ og menneske først, uavhengig av tro og andre faktorer, for deretter å anerkjenne den plass eleven har i en gruppe, trossamfunn etc. En av informantene sier også at man må jobbe med fordomsnedbyggende undervisning for å motarbeide eventuelle fordommer. Ifølge Honneth skal man i den rettslige sfære oppleve å bli verdsatt som en likeverdig del av samfunnet, ha like rettigheter, og der ingen skal føle seg ekskludert eller annerledes (Honneth, 2008, s. 119).

I skolen skal både det faglige og det sosiale fellesskapet ha plass til den enkelte eleven, hvor både ulikheter og likheter verdsettes (Winje, 2011, s. 160). For å få til dette må læringsmiljøet tilpasses etter mangfoldet, og som det står om inkludering: «I et inkluderende læringsmiljø blir mangfold verdsatt, og dette vil også være helt nødvendig når man skal skape et læringsmiljø som er inkluderende» (Statped, 2022). Vi ser både fra informantene og i forskning og styringsdokumenter at for å skape et inkluderende læringsmiljø er det viktig å verdsette mangfoldet og gi rom for likheter og ulikheter. På denne måten skaper lærerne et trygt fellesskap for elever med Jehovas vitner bakgrunn, og forebygger utfordrende situasjoner i relasjon mellom lærer og elev og andre situasjoner på bakgrunn av fordommer og forutinntatthet. Mangel på anerkjennelse hva

gjelder rettigheter kan føre til følelse av å være ekskludert, annerledes, og som en følge skape avstand i relasjonen til lærer.

Hvor lett er det å legge fra seg fordommer og holdninger fra den kulturen man lever i og er oppvokst i? Gjennom et helt liv og media spesielt, får man både bevisst og ubevisst ulike holdninger, også om religion. Ifølge Eidhamar er det mer negative holdninger til noen retninger innen religion enn andre (Eidhamar, 2009, s. 107). Jehovas vitner skiller seg litt mer ut enn andre, med det de fleste kjenner til, at de ikke feirer bursdager og høytider. Vi har nok alle hørt noen si at det er trist for barna det gjelder, at de blir ekskludert fra det sosiale og den samlende og inkluderende praksis, som bursdagsfeiring kan sies å være. Dette er kanskje det eneste enkelte vet om trosretningen. Som vi har sett er dette viktig for alle informantene, de nevner åpenhet, lytte, fordomsnedbyggende undervisning og å legge bort fordommer som viktig. Samtidig forteller informantene nettopp om lite kunnskap, behov for mer kunnskap, som både Sødal og Medlie nevner, fortrinnsvis gjennom dialog med foreldre og elevene selv. I studien til Sødal finner vi at lærere i praksis har en tendens til å være forutinntatt i møte med barn av Jehovas vitner (Sødal, 2000, s. 91). Dette ser vi også i Medlie sin studie hvor en av informantene selv har opplevd å bli mobbet av en lærer (Medlie, 2017, s. 27). Når anerkjennelse ikke er til stede, kan det føre til en følelse av annerledeshet og ekskludering. Selv om viljen er til stede hos informantene og oppfatningen av egen praksis er positiv, kan vi ikke se bort fra at studier viser at dette ikke alltid er tilfellet.

Vi alle har en bagasje og kulturelle briller vi ser verden gjennom, som vi må være klar over at vi har. Når man er klar over dette vil det være lettere å ikke la ens egen livstolkning styre i undervisning (Sødal & Eidhamar, 2009, s. 41). Selv om mye er endret de siste tiårene skriver Medlie at man ikke kan utelukke at mobbing fremdeles skjer av lærere som har fordommer mot trossamfunnet (Medlie, 2017, s. 27). Derfor er det viktig å fortsatt ha fokus på egne holdninger og fordommer i skolehverdagen.

Dette kan være noe av årsaken til at informantene er så opptatt av dette med å unngå fordommer, tilrettelegge best mulig for inkludering gjennom kunnskap, og bygge ny

kunnskap, kanskje fordi de hadde lite kunnskap selv, eller har hørt trosretningen omtalt i negative ordelag, men trolig også fordi de forstår, gjennom det de uttrykker, at respekt og forståelse gjennom kunnskap virker inkluderende og styrker relasjoner og fellesskap. Det behøver nødvendigvis ikke bety at fordommer og negative holdninger er så fremtredende i dagens samfunn eller skoler, eller at det er spesielt synlig, men at man må gjøre noe aktivt for å unngå at det dukker opp. Det kan se ut til at å være bevisst på egne holdninger og eventuelle fordommer, og arbeide med Inkludering, anerkjennelse og rettigheter, likevel kan være i stand til å anerkjenne og gi omsorg til den enkelte elev, og gi hver elev en solidarisk plass i fellesskapet. Dette sterke fokuset hos lærerne, kan også henge sammen med siste tiårs satsing på fellesskap og mangfold i læreplaner. Der er inkludering, respekt for mangfold, raushet, trygghet og forebygging av mobbing viktige stikkord, som vi f.eks. ser i overordnet del av læreplanen (Utdanningsdirektoratet, 2020, s. 16). Og som vi ser hos Lund, at det er behov for bevisstgjøring, diskusjon og tydeliggjøring av de begrepene vi bruker, men at de også må forstås fullt ut før de tas i bruk, som overgangen fra «flerkulturell» til «mangfoldig» (Lund, 2018, s. 98).

Som vi ser, har læreren ulike hensyn å ta og mange roller. Informantene nevner forskjellige faktorer som inngår som en del av lærerens rolle og oppgaver, eksempelvis legges fokuset på dialog med elever og foreldre, skape trygge rammer for alle elever og en inkluderende arena, relasjoner og legge bort eventuelle fordommer. Lærere får stadig flere oppgaver og hensyn å ta, og oppgaven med å fordele ressursene de har kan være krevende å stå i. Det har blitt en stadig mer kompleks rolle, som mange lærere kanskje føler at de ikke har mulighet til å oppfylle. Derfor kan det være som vi ser i media, frafall i læreryrket.

Mine informanter ga alle uttrykk for gode holdninger og verdier i forhold til inkludering og respekt for Jehovas vitne-elever og andre minoriteter. Man skal allikevel ikke se bort fra at det finnes lærere med andre holdninger og fordommer mot trossamfunnet, som også Medlie viser til i sin oppgave, men at dette kan være en liten prosentandel av lærere i dag.

7.2 Foreldresamarbeidet

Foreldresamarbeid er viktig i dagens mangfoldige skole. I møte med barn og ved tilrettelegging kan foreldresamarbeidet fungere som en ressurs ettersom det er foreldrene som kjenner barna best (Sødal & Eidhamar, 2009, s. 43). Ifølge Sødal har foreldre med bakgrunn i Jehovas vitner ønske om et godt samarbeid med skole (Sødal, 2009, s. 86). «Foreldresamarbeidet er nøkkelen», sa en av informantene, mens en annen sa at samarbeidet er «100 prosent viktig». Dette beskriver synet som alle informantene har på foreldresamarbeidet. De var enstemmige når de besvarte spørsmålet om de anså samarbeidet som viktig. Informantene opplevde at foreldrene med Jehovas vitner bakgrunn var opptatt av å ha et godt samarbeid med skolen, og at de var positive til skole. I tillegg opplevde informantene gode samarbeid med foreldrene.

Til tross for at foreldresamarbeidet er en viktig del av lærerens oppgaver, var det ingen av informantene som nevnte samarbeidet i spørsmål om lærerens rolle. De svarer utfyllende om lærerens rolle og trekker frem mange ulike faktorer om hva som inngår i denne rollen. Hva er årsaken til at foreldresamarbeidet ikke ble nevnt? En mulig årsak er at når det kommer til praksis syntes de kanskje ikke at det er så viktig som det de uttrykker, at de svarer det de tenker at jeg som intervjuer forventer å høre og hva som er etisk innenfor. Det kan også tenkes at foreldresamarbeidet ikke ble nevnt i svarene om lærerens rolle ettersom dette er en oppgave som gjerne ikke utføres daglig. Gjennom intervjuene kommer det frem at informantene har positive tanker om samarbeidet og anser dette samarbeid som svært viktig.

Jehovas vitner har, ifølge Sødal, et positivt syn på utdanning og anser dette som viktig, samtidig som de har et ambivalent forhold til skole. Foreldres holdninger og meninger smitter fort over på barn, og det er dermed viktig å være klar over hvilke holdninger og meninger man har. Informantene hadde klare holdninger til hvor viktig dette var, både i å bygge egen kunnskap som verktøy i å tilrettelegge for en inkluderende undervisning, men også indirekte i forhold til relasjonen til elevene, i at de blir anerkjent og tatt på alvor, at både de og foreldre blir tatt med i planlegging, som viser tillit og respekt. Medvirkning og deltakelse er sammen med mulighet til å bli hørt og påvirke egen

situasjon, viktige grep i tilrettelegging for et inkluderende læringsmiljø. Ved å etablere en tidlig dialog og benytte foreldre som en ressurs, kan man som lærer kanskje frigjøre tid i planlegging av undervisning og aktiviteter. Informantene brakte ikke opp foreldresamarbeid som en av lærerens oppgaver kanskje nettopp av denne grunn, da det tar mindre tid og ressurser å vedlikeholde en godt etablert relasjon, og kan samtidig redusere følelsen av å bli overvældet.

7.3 Det faglige innholdet i skolen

Deler av det faglige innholdet i skolen kan oppleves som utfordrende for både lærer, elev og elevens foreldre ettersom det strider mot deres tro. Sødal nevner at deler av det faglige innholdet kan oppleves som utfordrende for barn med Jehovas vitner-bakgrunn. I skolens formålsparagraf står det at skolen skal «fremme demokrati, likestilling og vitenskapelig tenkemåte», som kan bli en utfordring i foreldresamarbeidet (Opplæringsloven, 1998, §1-1). Denne utfordringen skyldes at ulike verdier, normer og kunnskap kan stride mot deres tro. Sødal nevner at diverse temaer i KRLE og naturfag kan oppleves som utfordrende for elever med Jehovas vitner-bakgrunn. Dette er ikke noe informantene kjenner seg spesielt igjen i. En av dem kan si seg enig i Sødal, om at enkelte temaer kan oppleves som utfordrende å undervise i på grunn av troen i klasserommet, men de har mest fokus på religiøse høytider og andre markeringer. Informantene opplever derimot ikke det faglige innholdet som det mest utfordrende, men heller andre ikke-faglige markeringer.

Her ser vi at informantene er uenige, men med hovedvekt på det ikke-faglige. Årsaken kan ligge i godt foreldresamarbeid. Dette kan også forklare hvorfor foreldresamarbeidet ikke ble nevnt av informantene i spørsmål om lærerens rolle. Det kan være at informantene allerede har investert tid i foreldresamarbeidet og har bygget gode relasjoner og dialoger med foreldrene. Lærere vil investere tid i å bygge gode relasjoner og gode foreldresamarbeid, fordi det frigjør tid til tilrettelegging og andre oppgaver senere. Å ha et godt fundament med foreldrene fra starten av, kan virke preventivt på utfordringer senere.

7.4 Den sosiale arena

Ikke-faglige situasjoner i skolen kan oppleves som utfordrende for elever med bakgrunn i Jehovas vitner. Dette kan eksempelvis være religiøse høytider, merkedager og andre sosiale tilstelninger som bursdag. Informantene nevner spesielt religiøse høytider, andre merkedager og bursdager som spesielt utfordrende. Jehovas vitner skal avstå fra å feire bursdag da dette knyttes til drap og til mennesker som ikke tilba Jehova i Bibelen. Det innebærer at Jehovas vitner avstår fra å synge bursdagssang, spise kake eller annen mat, få bursdagskrone, flagg på pulten eller annen type oppmerksomhet rundt fødselsdagen (Sødal, 2009, s. 91). Som lærer kan man oppleve å stå i et krysspress mellom elev og dens foreldre. Flere av informantene nevnte at bursdagsfeiring var en situasjon som ofte opplevdes som utfordrende, og følelsen av å stå i et krysspress hvor eleven ønsket å bli sunget for eller delta i bursdag, men hvor foreldrene var uenig i dette.

Det utfordrende i denne situasjonen for lærerne kan være at det blir konflikter også når det gjelder de tre nivåene av anerkjennelse. På den ene siden skal de anerkjenne hver enkelt som individ, eleven skal gis like rettigheter samtidig som at de skal anerkjennes for sin trostilørighet. I den rettslige sfære har de rett ikke å delta eller få tilpasset/alternativt opplegg, samtidig som de skal anerkjennes som fullverdig deltaker i fellesskapet. En av informantene nevner spesielt dette, følelsen av å ekskludere eleven, når de avstår fra aktiviteter og det er vanskelig å gi et alternativ. Det kan være at lærerne føler på dette med rette, at JV elever i disse tilfeller hvor de ikke kan følge undervisning, ikke har et fullgodt alternativ kan føle seg ekskludert fra fellesskapet og fra venner. På den annen side kan det være at det for eleven er det rette, at det føler seg anerkjent på alle områder, som individ, gjennom rettighet ved at de er tro mot sin religion og familiens ønske, og at de anerkjennes som bidragsyter med noe spesielt inn i, og som en del av fellesskapet.

Flere av lærerne opplevde at de andre elevene i klassen tilrettela ved å eksempelvis invitere til «jentekveld» i stedet for bursdag, hvor man ikke hadde med gaver. På denne måten kunne elevene fra Jehovas vitner delta, uten at det ble konflikt med troen.

Lærerne som hadde opplevd dette, syntes det var fint å se at medelevene inkluderte mangfoldet og syntes dette var en god løsning.

Vi lever i et land preget av en lang kristen historie, hvor den religiøse høytiden jul har fått en stor og viktig plass både i skolen og i samfunnet ellers. Julen ansees for å være Jesus fødselsdag og markeres derfor ikke av Jehovas vitner. Vitnene mener også at tradisjonene knyttet til høytiden representerer religionsblanding og dermed falsk religion, ettersom jul kan knyttes til førkristne eller folkelige tradisjoner (Sødal, 2020, s. 238). Informantene nevnte også religiøse høytider og spesielt julen som utfordrende. I den forbindelse nevnte de juleavslutninger, juleverksted og skolegudstjeneste spesielt. Foreldrene blir her en ressurs som informantene kan spille på for å komme frem til den beste løsningen for den enkelte elev og for fellesskapet. For noen elever kan løsningen bli å observere uten å delta, mens for andre elever eller i andre situasjoner kan den beste løsningen være alternativt opplegg eller fritak. I forbindelse med religiøse høytider nevnte informantene at dialog med foreldrene var til god hjelp og noe de spesielt benyttet seg av. I utfordrende situasjoner kan et godt samarbeid og dialog med hjemmet være til god hjelp og trygge lærerne til å ta valg og tilrettelegge til det beste for eleven.

7.5 Fritaksretten

Elevene har rett til å få fritak fra opplæringsaktiviteter som strider mot religion. Fritaksregelen gir elevene fritak fra opplæringsaktivitet, men ikke fra fagstoffet. Artikkelen til Lomsdalen viser fravær av fritaksklager fra Jehovas vitner, noe han finner interessant. Informantene forteller at fritaksretten i liten grad blir benyttet i forbindelse med elever av Jehovas vitner. Betyr dette at fritaksregelen er overflødig?

Et godt foreldresamarbeid kan være til god hjelp og trygge lærere i ulike situasjoner. Sødal poengterer at et godt samarbeid med hjemmet kan redusere behovet for å benytte seg av fritaksregel. Hun legger også fokus på at kunnskap blant lærere er nødvendig i møte med elever og deres foreldre, for å kunne tilrettelegge på best mulig måte. Det kan se ut som om fritaksregelen er overflødig hvis vi ser på Lomsdalens funn

og informantenes utsagn. Men det kan også være et produkt av godt foreldresamarbeid og at fritaksregelen er en integrert del av lærerens praksis. Det overordnede målet med fritaksregelen er å sikre «respekt for elevenes og foreldrenes religion og sikre retten til likeverdig opplæring» (Opplæringsloven, 1998, §2-3a). Fritaksregelen er nødvendig i skolen, og som vi ser er den vellykket integrert i planlegging og tilrettelegging slik at fritaksretten kan oppleves som overflødig.

8 Konklusjon

I denne oppgaven har jeg hatt følgende problemstilling «Hvordan kan man som lærer skape et inkluderende klasserom for elever av Jehovas vitner?». For å besvare problemstillingen har jeg valgt å ha følgende forskningsspørsmål: «Hvilke utfordringer knyttet til inkludering opplever lærerne i møte med elever av Jehovas vitner?» og «Hvordan mener lærerne at de kan legge til rette for å møte eller unngå utfordringer i skolen på best mulig måte for barn av Jehovas vitner?».

Problemstillingen og forskningsspørsmålene har jeg valgt å besvare på følgende måte: Innledningsvis har jeg beskrevet tema og hvordan jeg kom frem til problemstillingen. Videre har jeg presentert trossamfunnet Jehovas vitner, knyttet trossamfunnet til norsk skole og tatt for meg styringsdokumenter. Jeg har også sett på tidligere forskning og teori. I arbeid med oppgaven viste det seg at det er lite forskning og vitenskapelige fagbøker om trossamfunnet Jehovas vitner og norsk skole. Utvalget ble dermed relativt begrenset. I metodekapittelet har jeg redegjort og begrunnet metodevalg, fremgangsmåte for intervju, forskerrollen og etiske vurderinger jeg har gjort underveis. Jeg har intervjuet fire lærer, og har valgt å presentere funn og analyse av funnene i samme kapittel på grunn av leservennlighet. Drøftingen har blitt belyst med hovedfokus på kunnskap og erfaring, opp mot teori og funn.

For at lærere skal kunne møte elevene på best mulig måte, er det nødvendig å ha kunnskap og forståelse. Elevene bør sees på som en ressurs, der de blir inkludert på et likeverdig plan hvor de møtes med respekt, anerkjennelse og forståelse. Klarer man å møte dem med respekt, anerkjennelse og forståelse, i tillegg til å ha nødvendig kunnskap, kan både lærere og barn av Jehovas vitner unngå vanskelige situasjoner. Alle som jobber i skolen bør ha kunnskap om deres lære og etikk, for å forstå valg og handlinger de foretar seg i skolen. Det handler ikke om at barn av Jehovas vitner ønsker å være vrang eller uvillige til enkelte ting i skolehverdagen, men at enkelte ting strider mot deres tro.

Når det gjelder hvilke utfordringer informantene opplever i møte med elever av Jehovas vitner, ble hovedfokuset lagt på sosiale situasjoner fremfor det faglige innholdet. Flere

av informantene fortalte blant annet om at bursdagsfeiringer og aktiviteter rundt julen kunne oppleves som utfordrende både for lærerne selv, men også for elevene med Jehovas vitner-bakgrunn. Før julehøytiden er det eksempelvis vanlig å ha juleverksted, skolegudstjeneste, julekalender i klasserommet og juleavslutning. For elever av Jehovas vitner vil slike aktiviteter stride mot deres tro, og dermed kan dette føre til ekskludering av disse elevene. I forhold til det faglige innholdet i skolen kan enkelte temaer oppleves som vanskelig for vitnene. Eksempelvis kan temaer som julehøytiden og evolusjonsteorien være problematiske for noen. Informantene var opptatt av inkludering og anerkjennelse av alle elever, og var opptatt av å møte disse elevene på en likeverdig måte som de andre elevene i klassen.

For å kunne møte utfordringer i skolen på best mulig måte, er det nødvendig at lærere har tilstrekkelig kunnskap om trossamfunnet. Videre kan et godt foreldresamarbeid ideelt sett bidra til å skape forståelse og begrense utfordringer, ved at man gjennom dialog kan finne mulige løsninger. Samtidig kan det ambivalente forholdet til skole vanskeliggjøre et samarbeid, men dette var ikke noe informantene hadde opplevd. Samarbeid med hjemmet er viktig for at skolen og læreren skal kunne forstå religionens rolle i familiens liv. God relasjon og dialog er vesentlig i møte med elever og foresatte med Jehovas vitner-bakgrunn. Informantene påpeker at det er viktig at lærere møter elever med bakgrunn i Jehovas vitner uten fordommer, og at de møtes med respekt, forståelse og anerkjennelse.

Ved å praktisere fordomsnedbyggende undervisning vil man kunne redusere fordommer i klasserommet, og bidra til respekt og forståelse blant elevene. Alle informantene var opptatt av inkludering og anerkjennelse, og at alle elever skulle bli møtt med respekt, anerkjennelse og forståelse fra elever og lærere. Å ha fokus på fordommer i skolehverdagen, tilegne seg tilstrekkelig kunnskap, bygge gode relasjoner til elever og foresatte, samt ha fokus på inkludering og anerkjennelse, vil bidra positivt i møte med utfordringer.

Gjennom arbeidet med oppgaven har jeg økt min kunnskap om trosretningen Jehovas vitner, hvilke spenninger og utfordringer som kan oppstå i skolesammenheng og hva

lærere kan gjøre for at disse elevene skal inkluderes i klassefelleskapet. Den nye innsikten vil gjøre meg tryggere i møtet med elever av Jehovas vitner i skolehverdagen. Jeg håper at du som leser masteroppgaven opplever den som informativ, og at den kan være til nytte i en lærerhverdag.

8.1 Begrensninger og videre forskning

Det foreligger begrensninger ved studiens omfang, som ved de fleste masteroppgaver. Hvordan fire lærere mener at de kan legge til rette for et inkluderende klasserom for elever av Jehovas vitner, utgjør en liten del i forhold til resten av lærer-Norge. Funnene som kom frem ved intervjuene må ses i sammenheng med konteksten som de befant seg i på daværende tidspunkt. Gjennom intervjuene fikk jeg innblikk i lærernes erfaringer, opplevelser og tanker rundt det å inkludere elever av Jehovas vitner i klasserommet. Siden utvalget var såpass lite gir det ikke grunnlag for generalisering, men er likevel relevant og har verdi utenfor denne masteroppgaven. Når det er sagt kan lærernes tanker og meninger endres over tid, etter hvert som de får mer erfaring knyttet til elever av Jehovas vitner. Det hadde vært interessant og spennende å ta opp kontakten med informantene igjen om noen år, for å se om deres praksis og undervisning i forbindelse med elever av Jehovas vitner forblir den samme eller om den endres.

Med tanke på at den litteraturen som foreligger om Jehovas vitner er gammel og består av et relativt lite utvalg, viser dette at det er aktuelt med videre forskning på feltet. Dette var en av grunnene til at jeg ønsket å ta for meg dette trossamfunnet. Et stadig økende mangfold og flerkulturell bakgrunn i samfunnet, viser at det er behov for kunnskap, forståelse og respekt. Da trenger vi litteratur som er tilgjengelig og oppdatert. Jeg kommer absolutt til å ha denne tematikken med meg når jeg etter hvert skal ut i arbeidslivet. Ved å snakke om temaet med kollegaer, familie og venner, settes søkelyset og fokuset på viktige temaer som forståelse, anerkjennelse og respekt på tvers av religioner, livssyn og kulturer.

Det er verdt å nevne at funnene fra intervjuene kan ha overføringsverdi til andre trosretninger og minoriteter som lærere vil møte i skolesammenheng. Jeg håper at noen vil bruke denne masteroppgaven som utgangspunkt for videre forskning.

Litteraturliste

Anker, T. (2020). *Analyse i praksis: En håndbok for masterstudenter*. Cappelen Damm Akademisk.

Backe-Hansen, E. (2009, 1. september). Barn. De nasjonale forskningsetiske komiteene.
<https://www.forskningsetikk.no/ressurser/fbib/bestemte-grupper/barn/>

Befring, F. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Cappelen Damm AS.

Blikstad-Balas, M. & Dalland, C. P. (2021). Forskningsdesign – hva må du tenke på når du skal planlegge et forskningsprosjekt?. I E. Andersson-Bakken & C. P. Dalland (Red.), *Metoder i klasseromsforskning* (s. 21-45). Universitetsforlaget.

Brinkmann, S. & Kvale, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju* (3. utg.). Gyldendal akademisk.

Bryman, A. (2016). *Social Research Methods*. Oxford University press.

Dalen, M. (2011). *Intervju som forskningsmetode – En kvalitativ tilnærming*. Universitetsforlaget AS

Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg.). Gyldendal Akademisk.

Eidhamar, L. G. (2009). Formidling av holdninger i religions- og livssynsundervisningen. I R. Danielsen, L. G. Eidhamar, H. Hodne, G. Skeie, G. Winje & H. K. Sødal (Red.), *Religions- og livssynsdidaktikk: En innføring* (4. utg., s. 105-113). Høyskoleforlaget AS – Norwegian Academic Press.

Forskrift til opplæringslova, FOR-2010-07-07-1081. (2010). Hentet fra
<https://lovdata.no/>

Haug, P. (2014). *Inkludering*. Gyldendal Akademisk.

- Honneth, A. (2008). *Kampen om anerkjennelse*. Pax Forlag A/S
- Imsen, G. (2009). *Lærerens verden: innføring i generell didaktikk* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Johnsen, G. (2018). Intervjuet som forskningsredskap. I Krogtoft, M. & Sjøvoll, J. (red.) *Masteroppgaven i lærerutdanninga – Temavalg, forskningsplan, metoder*. Cappelen Damm AS
- Jordet, A. N. (2020). *Anerkjennelse i skolen: en forutsetning for læring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Krumsvik, R. J. (2013). *Innføring i forskningsdesign og kvalitativ metode*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Krumsvik, R. J. (2019). Kvalitative metodar i lærerutdanninga. I Krumsvik, R. J. (Red.) *Kvalitativ metode i lærerutdanninga*. Fagbokforlaget.
- Leseth, A. B. & Tellmann, S. M. (2018). *Hvordan lese kvalitativ forskning?*. Cappelen Damm AS
- Lillejord, S., Manger, T. & Mausehagen, S. (2022). *Livet i skolen* (3. utg). Fagbokforlaget.
- Lomsdalen, C. (2022). Fritakslagene jeg ikke fant. Norsk pedagogisk tidsskift, 106, s. 69-78. <https://doi.org/10.18261/npt.106.1.7>
- Lund, A. B. (2018). En studie av læreres forståelse av mangfoldsbegrepet. *Nordisk tidsskrift for pedagogikk og kritikk*. 18(4), 87-102.
<http://dx.doi.org/10.23865/ntpk.v4.608>

Medlie, K. (2017). *Barn av Jehovas vitner i Skolen*. [Bacheloroppgave]. Høgskolen i innlandet.

Nyeng, F. (2012). Nøkkelpbegreper i forskningsmetode og vitenskapsteori. Fagbokforlaget.

Olsen, M. H. (2013). *En inkluderende skole?*. Cappelen Damm Akademisk.

Opplæringslova. (1998). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>

Ringnes, H. K & Sødal, H, K. (2009). Jehovas vitner. En religionsvitenskapelig presentasjon. I H, K, Sødal (Red.), *Jehovas vitner: en flerfaglig studie*. (s. 13-49). Universitetsforlaget.

Saldaña, J. (2016). *The Coding Manual for Qualitative Researchers*. London: Sage

Schibbye, A-L., L. (2012). *Relasjoner. Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. Universitetsforlaget.

Schibbye, A-L & Løvlie, E. (2017). *Du og barnet*. Universitetsforlaget.

Statistisk sentralbyrå. (2022, 18.april). Trus- og livssynssamfunn utanfor Den norske kyrkja, 1. januar 2016. <https://www.ssb.no/statbank/table/06339/tableViewLayout1/>

Statped. (01.08.2022). *Hva er inkludering?*
<https://www.statped.no/temaer/inkludering2/hva-er-inkludering/>

Strømstad, M., Nes, K., & Skogen, K. (2004). *Hva er inkludering?*. Opplandske bokforlag og Norges forskningsråd.

Sødal, H. K. (2000). *Barn med ulik tro - møte med livssynsmangfoldet i skole og barnehage*. Høyskoleforlaget.

Sødal, H. K. (2009). Barn i Jehovas vitner. Møte med skole og barnehage. I H. K. Ringnes & H. K. Sødal (Red.) *Jehovas vitner: En flerfaglig studie* (s. 79-94). Universitetsforlaget.

Sødal, H. K., Hodne, H., Repstad, P. & Tallaksen, I. M. (2020). *Religioner og livssyn i skolehverdagen* (1. utg.). Cappelen Damm Akademisk.

Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (5. utg.). Fagbokforlaget.

Thurén, T. (2009). *Vitenskapsteori for nybegynnere*. Gyldendal Akademisk.

Tøssebro, J., Egnan, E., & Ytterhus, B. (2006). Har vi en inkluderende skole? I J. Tøssebro & B. Ytterhus (Eds.), *Funksjonshemmete barn i skole og familie*. Gyldendal Akademisk.

Utdanningsdirektoratet. (2020). Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/>

Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. (2006). *Jehovas vitner og utdanning*. Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc. Brooklyn.

Winje, G. (2011). Religions- og livssynsmangfold. I M. B. Postholm, E. Munthe, P. Haug & R. J. Krumsvik (Red.), *Elevmangfold i skolen: 5-10* (s. 139-163). Høyskoleforlaget AS.

Wittek, L. (2012). *Læring i og mellom mennesker – En innføring i sosiokulturelle perspektiver*. Cappelen Damm AS.

Vedlegg 1: Intervjuguide

Intervjuguiden er strukturert etter tre hovedtemaer: lærerens rolle, foreldresamarbeidet og faglig innhold. I den tematiske analysen var det disse hovedtemaene som ble benyttet, slik at sitatene ikke ble løsrevet fra konteksten. Jeg valgte et semistrukturert intervju, hvor man har noen hovedspørsmål og andre spørsmål som eksempelvis utdypnings- og oppfølgingsspørsmål ble til underveis. Spørsmålene nedenfor fungerte hovedsakelig som en støtte under intervjuene. Ettersom alle intervjuer er ulike, vil det også kunne forekomme ulikheter i hvordan spørsmålene blir stilt til informantene.

Innledende spørsmål:

1. Hva er din utdanning?
2. Hvor lenge har du jobbet som lærer?

Lærerens rolle:

3. Hva er din erfaring med barn av Jehovas vitner i klasserommet?
4. Hva mener du er lærerens viktigste oppgaver i møte med barn av Jehovas vitner i klasserommet?
5. Mener du at man må ta spesifikke hensyn til barn av Jehovas vitner i skolesammenheng? Hvis ja; hvilke?

Foreldresamarbeidet:

6. Opplever du foreldresamarbeidet som viktig når du har elever av Jehovas vitner? Hva er din erfaring rundt dette?
7. Har du erfart at foreldre tilhørende Jehovas vitner ytrer ønske om et godt samarbeid/kommunikasjon med lærer?
8. Har du opplevd at foreldre tilhørende Jehovas vitner ytrer hvilke hensyn de mener er særlig viktige å ta? Hvis ja: Kan du i korte trekk fortelle hva er spesielt opptatt av?

Faglig innhold:

9. Er det noe av det faglige innholdet i skolen som du opplever som utfordrende i møte med barn av Jehovas vitner? Hvis ja: Hva?
10. Har du erfart at elever av Jehovas vitner syntes noe er utfordrende i skolen/i undervisningssammenheng i forbindelse med deres tro?
11. Har elever du har hatt, benyttet seg av fritaksretten i undervisningssammenheng? Fortell gjerne mer.

Avslutning:

12. Er det noe vi ikke har snakket om, som du tenker er relevant å nevne?

Vedlegg 2: Informasjonsskriv og samtykkeskjema

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Elever av Jehovas vitner i klasserommet – hvordan mener et utvalg lærere at de kan skape et inkluderende klasserom for elever av Jehovas vitner”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å se på hvilke utfordringer et utvalg lærere opplever at barn av Jehovas vitner kan møte på i skolen og i undervisningssammenheng, samt hvordan lærerne mener at man kan legge til rette for å skape et inkluderende fellesskap for disse elevene. I dette skrivet gir jeg deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

I denne masteroppgaven skal jeg se på hvilke utfordringer et utvalg lærere mener at barn av Jehovas vitner kan møte på i skolen og i undervisningssammenheng, samt hvordan lærerne mener at man kan legge til rette for å skape et inkluderende fellesskap for disse elevene. Gjennom denne oppgaven håper jeg at jeg kan få frem viktige perspektiver og faktorer som angår elever av Jehovas vitner, samt hvilke utfordringer de kan møte på i skolen og hvordan disse elevene kan møtes på en inkluderende og respektfull måte. Det er viktig at barn av Jehovas vitner og andre minoritetsgrupper opplever tilhørighet og inkludering, samt aksept og respekt i skolen. Der har vi lærere et stort ansvar.

Problemstillingen jeg har valgt å ta for meg er «Hvordan mener et utvalg lærere at de kan skape et inkluderende klasserom for elever av Jehovas vitner?». Problemstillingen skal belyses ved hjelp av to forskningsspørsmål. Forskningsspørsmålene lyder som følger: «Hvilke utfordringer opplever lærerne at barn av Jehovas vitner møte i skolen?» og «Opplever lærerne at det er behov for tilrettelegging for barn av Jehovas vitner?».

Dette er en masteroppgave som gjennomføres ved Universitetet i Sørøst-Norge, Fakultet for humaniora, idretts- og utdanningsvitenskap. Opplysningene som kommer frem i arbeid med masteroppgaven, skal ikke brukes til andre formål.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Universitetet i Sørøst-Norge v/ veileder førstelektor Kristine Toft Rosland, er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Du får spørsmål om å delta i intervju i forbindelse med min masteroppgave, på bakgrunn av din utdanning som lærer og erfaring med barn av Jehovas vitner i klasserommet. Totalt vil 4-6 lærere bli intervjuet i forbindelse med min masteroppgave, ettersom jeg ønsker å få innsikt i ulike læreres erfaringer. Informantene jobber på ulike skoler i to ulike kommuner.

Hva innebærer det for deg å delta?

Metoden som skal benyttes for å innhente data er kvalitativ metode, da en kombinasjon av teori og intervju. Intervjuene vil være semistrukturert slik at hovedspørsmålene er formulert i forkant, mens oppfølgings- og utdypingsspørsmål blir til underveis i intervjuet. Under intervjuene skal det tas lydopptak som senere skal transkriberes.

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du deltar i et intervju. Det vil antakelig ta 30 minutter, avhengig av utdyping av svar og eventuelle oppfølgings- og utdypingsspørsmål. Intervjuguiden inneholder spørsmål om det faglige innholdet i skolen, lærerens rolle og foreldresamarbeidet.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg. Dersom du ønsker å trekke deg kan du ta kontakt med meg eller min veileder på telefon eller mail. Kontaktopplysninger til veileder Kristine Toft Rosland kommer senere i dokumentet.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil kun bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Det er kun Kristine Toft Rosland (min veileder) og jeg (Guro Aasland) som vil ha tilgang til dataene som samles inn og informasjonen som kommer frem gjennom intervjuet.

For å ta hensyn til personvern er alle informantene og steder anonymisert og fått fiktive navn. Dette gjøres for at informantene ikke skal kunne bli identifisert og gjenkjent, verken gjennom deres navn, navn på arbeidsplass eller andre faktorer som kan knyttes direkte til informantene. Personopplysninger tilknyttet intervjuene og lydopptak vil oppbevares atskilt, slik at det ikke vil være mulig å koble lydopptakene sammen med personinformasjonen.

Hva skjer med personopplysningene dine når forskningsprosjektet avsluttes?

Prosjektet vil etter planen avsluttes når oppgaven blir godkjent. Når masteroppgaven er godkjent, vil opplysninger og informasjon som er samlet inn i forbindelse med masteroppgaven, bli slettet. Prosjektets innleveringsfrist er 1. juni. Dersom sykdom eller andre forhold skulle komme i veien for innleveringsfrist, vil ny innleveringsfrist være 1. desember. Prosjektet vil avsluttes og opplysningene slettes når oppgaven er godkjent.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Universitetet i Sørøst-Norge har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til: innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene

- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende

- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Universitetet i Sørøst-Norge ved veileder Kristine Toft Rosland, Epost: Kristine.T.Rosland@usn.no
- Vårt personvernombud: Paal Are Solberg, Epost: personvernombud@usn.no

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig

Eventuelt student

(Forsker/veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Jehovas vitner i klasserommet – hvordan kan man som lærer skape et inkluderende klasserom for elever av Jehovas vitner?» og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

-----
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Godkjenning av NSD

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

17.03.2023, 07:32

[Meldeskjema](#) / [Barn av Jehovas vitner i skolen](#) / Vurdering

Vurdering av behandling av personopplysninger

Referansenummer	Vurderingstype	Dato
866979	Standard	18.11.2022

Prosjektittel
Barn av Jehovas vitner i skolen

Behandlingsansvarlig institusjon
Universitetet i Sørøst-Norge / Fakultet for humaniora, idrett- og utdanningsvitenskap / Institutt for kultur, religion og samfunnsfag

Prosjektansvarlig
Kristine Toft Rosland

Student
Guro Aasland

Prosjektperiode
07.10.2022 - 01.09.2023

Kategorier personopplysninger
Alminnelige

Lovlig grunnlag
Samtykke (Personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a)

Behandlingen av personopplysningene er lovlig så fremt den gjennomføres som oppgitt i meldeskjemaet. Det lovlige grunnlaget gjelder til 01.09.2023.

[Meldeskjema](#)

Kommentar
OM VURDERINGEN
Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket.

Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg.

VIKTIG INFORMASJON TIL DEG

Du må lagre, sende og sikre dataene i tråd med retningslinjene til din institusjon. Dette betyr at du må bruke leverandører for spørreskjema, skylagring, videosamtale o.l. som institusjonen din har avtale med. Vi gir generelle råd rundt dette, men det er institusjonens egne retningslinjer for informasjonssikkerhet som gjelder.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 01.09.2023.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes

<https://meldeskjema.sikt.no/634019ba-d1d0-4a96-8424-03c51db22ae1/vurdering>

Side 1 av 2